דער יוד

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ יאֶהרליך —.5 רובל.
האלב יאהרליך —.3 "
פיערטעל יאהרליך 1.50 "
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רובל
דען 1טען אפריל — 2 "
דע 1טען אויגוסט — 1 "
איינצעלנע נומערן 15 קאפ.— 30 העללער.
ענדערן די אדרעס קאסט 20 קאפ.

DER JUDE

צייטשריפט

פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדע וואך.

פערלאג: חברה „אחיאסף".

אבאנאמענטס פרייז יאֶהרליך:
אֶסטרייך־אונגארן —.12 קראָנען
האלביאהריג —.6 "
פירטעליאהריג —.3 "
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 "
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט 20 העללער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Krakau, 11 Juli 1901. | נומר 28. | קראקויא, תמוז תרס"א.

ה. תרס"א ← וואכען־קאלענדער (לוח) ← 1901					
די טעג פון חודש	וואך	תמוז, ליפיעץ־יולי		נייער ס. יולי	אלט. ס. יולי
כ"ז	זונטאג		ליפיעץ *)	14	1*)
כ"ח	מאנטאג			15	2
כ"ט	דינסטאג			16	3
א'	מיטוואך	ראש חדש אב.		17	4
ב'	דאנערס.			18	5
ג'	פרייטאג			19	6
ד'	שבת	פרשת דברים.		20	7

טאג	יאהר	קורצע פערצייכנונגען פון דער יודישער געשיכטע.
כ'ז	ג. תת"ל	האָבען די קנאים בעזיעגט דעם רומישען חיל.
כח	ה. י"ג	האָט פאפסט אינאצענץ IV פערבאָטען צו בעשולדיגען יודען אין עלילת-דם.
כח	ה.תקכ"ד	געהרג'ט עקרה"ש ר' יהודה וואָלף אין לוצק.
כט	ד. תתנ"ו	האָבען די I קרייצפאַהרער בערויבט די יודען אין רעגענשבורג.
"	ד תתס"ה	געשטאָרבען רש"י ז"ל.
א	ג. תי"ג	איז עזרא מיט די עולי גולה געקומען קיין ירושלים.
ב	ג. תת"ל	האָט טיטוס אָנגעהויבען צושטערען די מויערן פון ירושלים.
ג	ה. ת"ח	געהרג'ט אין פולנאה עקדה"ש 10,000 יודען.
"	ה. תרכ"ז	האָט קיסר אלכסנדר II מבטל געווען די הערשאַפט פון די פירסטען אין דאגעסטאן (קאווקאַז) און 51 יודישע פאַמיליעס זענען בעפרייט געוואָרען.

אינהאלט.

א) א נייע דייטשע אליאַנס. פאַביוס שאך.
ב) פאָליטישע איבערזיכט. י. ל.
ג) דאָס נייע פראָגראַם אין ציוניזם. י. שור.
ד) איין אויפרוף פון ד״ר הערצל.
ה) מען שרייבט אונז.
ו) די יודישע וועלט.
ז) די היים. נעדיכט. יוסף יפה.
ח) ווער איז שולדיג. פון א טאָגבוך. ה. ד. נאָמבערג.
ט) דער נייער ביכערפערלאג „פראָגרעס". בעל מחשבות.
י) ליטעראַרישע נייעס.
יא) דער באַנקבילעט פון א מיליאָן פונט. פעלעטאָן. מארק טווען.

צו אבאָנירען:

אין קראקא:
Administration „DER JUDE", Krakau, Gertrudy 16.

אין ווארשא:
Verlag „Achiasaf", Warschau, Postkiste Nr 25, mündlich: Twarda 6, Thür 4.

אין וויען:
E. Torczyner, Wien II. Krumbaumg. I.

אין לאדז: ביי אונזערעם פערטרעטער:
S. Hochberg, Lodż, Cegielnianastr. 36.

דער „יוד" איז אויך איינגעטראגען אין דער צייטונגספרייזליסטע דער ק. ק. עסטרייכישען פאָסט אונטער דער נומער: 1920 a Nachtrag VII.

עס דרוקט זיך

די וועלטגעשיכטע

דער צווייטע באנד

נעשריעבען נאָך די נייעסטע פאָרשונגען. אונטער דער רעדאקציאָן פון

ש. ראזענפעלד און **י. ראזענבערג.**

אינהאלט:

ערשטע אבטהיילונג.

יודישע געשיכטע.

1) פון דעם איינוואנדערן פון די יודען קיין כנען ביז צום ערשטען יודישען מלך.
2) די פעראייניגטע יודישע מלוכה, פון שאול ביז רחבעם.
3) די יודישע וועלטליכע קולטורא.
4) פון צערפאלען פון דער יודישער מלוכה ביז איהר פאלען.
5) די יודישע גייסטיגע קולטורא ביז צום ערשטען חרבן.
6) די יודען אין בבל און זייער אומקעהרען זיך צוריק קיין ארץ ישראל.
7) די יודען אונטער פערסישער הערשאפט.

צווייטע אבטהיילונג.

8) די פערסישע מלוכה.

דריטע אבטהיילונג.

גריכישע געשיכטע.

9) די עלטעסטע צייטען.
10) די מיליטערישע מלוכה שפארטא און די דעמאקראטישע אטהען.
11) די מלחמות מיט פערסיען.
12) די בליטהע צייט אטהענס.
13) דער פעלעפאנעזישער קריעג.
14) די איבערמאכט שפארטאס.
15) טהעבענס גרויסקייט און אטהענס וויעדעראמאל אויפלעבען.

☛ מיר בעטען די אבאָנענטען וועלכע האָבען אריינגעשיקט אויף דער וועלטגעשיכטע נור 50 קאָפּ. פיר וועלכע זיי האָבען געקריגען דעם ערשטען באנד, זיי זאָלען ניט־נסט צושיקען דאָס איבריגע צו 1 ר׳ (אָדער צו 1.50 מיט פאָרטאָ).

אונזערע נייע אבאָנענטען פון 1 יולי, קענען אויך בעקומען 4 **בענדער „וועלטגעשיכטע"** **פיר 1 רו״כ** מיט פאָרטאָ 1.50 רו״כ.

דער אבאנאמענטס־פרייז פון „יוד": יעהרליך 5 ר׳. האלביעהרליך 3 ר׳. פיערטעל־יעהרליך 1.50 ר׳.

אדרעסע פיר רוסלאנד: Verlag „ACHIASAF", Warschau. ⁞ Изд. „Ахіасафъ", Варшава.

(מינדליך טווארדא נו׳ 6).

פיר אייסלאנד: Administration „DER JUDE" Krakau, Gertrudy 16.

די אדמיניסטראציאָן „דער יוד".

III. Jahrgang. **DER JUDE.** Nr. 28

דער פרייז ניר' רוססלאנד:
גאנץ-יאהרלין —.5 רוביל.
האלב-יאהרלין —.3 רוביל.
פירטעל-יאהרליך 1.50 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 "
דען 1טען אויגוסט — 1 "
ענדערען די אדרעסע קאסט 20 קאפ.

דער יוד

צייטשריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.
ערשיינט יעדע וואך.
פערלאג: חברת „אחיאסף".

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך-אונגארן —.12 קראנען.
האלביאהריג —.6 "
פירטעליאהריג —.3 "
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 "
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג.
פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדע קליינע שורה פעטיט 20 העלער, 25 פפעניג, 10 קאפ.
Erscheint Donnerstag.

Krakau, 11 Juli 1901. נומר 28. קראקויא, תמוז תרס"א.

א נייע דייטשע אליאנס.

די דייטשע יודען האבען מאנכעס מאל גאנ'ן גוטע געדאנקען, נאר קומען זיי ניט שטענדיג צו דער ריכטיגער צייט, און פון דער פאר־סענדער צייט הייננט אב אלץ. די דייטשע שפראכע האט א ווינציגען אויסדרוק: טרעפפעננוויץ. דאס איז א וויץ, וואס מיר דערמאנען זיך אן איהם שוין נאך דער צייט. ווען מיר געהען שוין צוריק, אויף די טרעפ פאלט אונז א מין: א, דאס וואלט מען געקענט זאגען, דאס וואלט געוועזען קלוג, גוט און שען. אבער — עס איז צו שפעט. פערפאלען, פערזאמט די צייט.

שטעלט אייך פאר: א חזן וועט זיין טרויריגען ראש־השנה'דיי־גען „ממקומך" זינגען אום שמחת־תורה, אדער זיין לוסטיגען „טאי אי דעראי!" צו כל־נדרי, אדער שטעלט אויך פאר פוטערקיכליך צו סוכות און א כפרה־הינדיל צו שבועות. עס איז טאקע ניט אליין די זאך, נאר די צייט, וואס גיט צו דער זאך איין בעזונדערען טעם. די גרעסטע חכמה איז, צו פערשטעהען די צייט, וואס זי דארף און וואס זי זאל, און דעם ריכטיגען געדאנקען צו געפינען, וואס פאסט זיך פאר די צייט.

פאר א פאר וואכען זענען צוזאמענגעקומען די אנגעזעהענסטע פון די דייטשע יודען אין בערלין. זיי האבען געמאכט א קאמיטעט פון יודען מיט שענע טיטלען און מיט פולע פארטמאנעס און האבען בע־שלאסען, צו גרינדען א נייע אליאנס מיט דעם נאמען „הילפספעריין פון די דייטשע יודען". אנגעזעהענע מענשען—אזוי הייסט עס אין דעם בע־ריכט — זענען געקומען פון גאנץ דייטשלאנד צו בעראטען איבער די ציעלען פון דעם נייען פעריין. דעם פארזיטץ האט געפיהרט דער הערר גענעראלקאנזול אייזשען לאנדוי פון בערלין. דער צוועק פון דעם נייען פעריין איז, צו שטיצען די יודען פון מזרח־איירארפא, (די רוסישע, רומע־נישע און גאליצישע יודען) און פון אזיען מאראליש, ווירטשאפטליך און גייסטיג.

דאס איז דאסזעלבע פראגראם ווי פון דער „חברה כל־ישראל חברים" אין פאריז. מע שעמט זיך צו רופען דאס נייע קינד מיט דעם ריכטיגען נאמען, אבער עס איז דאך א נייע אליאנס.

א וואונדערליכע זאך: 41 יאהר נאך דער גרינדונג פון דער פא־ריזער אליאנס האבען זיך אויסגעשלאפען די דייטשע יודען, אויך צו גרינדען א אליאנס און טאקע א עכט דייטשע! וואו זענט איהר אבער געוועזען ביז איצט? די דייטשע יודען זענען 10 מאל אזוי פיעל ווי די פראנצויזישע יודען און זיי האבען א סך מעהר געלעהרטע און מיליא־נערען, אט האבען זיי געזאלט גרינדען די גרויסע אליאנס, אדער ווע־ניגסטענס מאכען אין דייטשלאנד א בעזונדערע אבטהיילונג און זארגען, אז זיי זאלען האבען די הויפטמאכט אין דער אליאנס. דענסמאל האבען זיי געשוויגען, זיי האבען געגעבען א ביסיל געלד און האבען זיך ווייטער גאר ניט געקימערט אום די פיהרונג פון דער אליאנס. אט אזוי איז געווארען די פאריזער אליאנס וואס זי האט געמוזט ווערען: א פראנצויזישער פעריין מיט א פראנצויזישען כא־ראקטער. ווארום יעדער פראנצויז מיינט, אז עס איז פאראן נור איין ריכטיגע און הויכע קולטור אויף דער וועלט, דאס איז די פראנצויזישע. די פראנצויזען זענען דאך די „גרויסע נאציאן" און זיי עסען די ציוויליזאציאן מיט קאכלעפעל. אט מוז טאקע א פעריין פון פראנצויזען גלוי־בען, אז ער קען די מענשען נור גליקליך מאכען, ווען ער מאכט זיי צו פראנצויזען.

אז מען האט געגרינדעט די אליאנס, האט דאן פאר די גרינדער געשוועבט איין גרויסעס אידעאל. זיי האבען געוואלט אלע יודען פעראייניגען, צו שטיצען די שוואכע, צו בילדען די אונגעבילדעטע און זיך אנצונעהמען פאר די פערפאלגטע און אונטערדריקטע יודען. אבער עס איז דענסמאל געווען א צייט, ווען מען האט אין פראנקרייך נאך גאר ניט גע־וואוסט פון אנטיסעמיטיזם און ווען די פראנצויזישע יודען האבען דערפאר זעהר ליעב געהאט די פראנצויזישע קולטור און האבען זיך איינגערעדט אז זיי זענען אמת'ע פראנצויזען מיט אלע פיצעליך. אט האבען זיי גע־מיינט, זיי וועלען ארויסטראגען די ליכטיגע קולטור אין די גרויסע וועלט, און עס וועלען ווערען אומעטום משיח'ס צייטען ווי אין פראנקרייך. פראנקרייך איז דענסמאל געוועזען דער מיטעלפונקט פאר אלע נייע און גרויסע אידעען און פאר גלייכהייט און ברידערליכקייט. זיי האבען עס אוודאי גוט געמיינט מיט די יודען אין מזרח, אז זיי האבען זיי געוואלט מאכען צו פראנצויזען. מען ווייס, וואס עס איז געווארען דערפון! משונה'־דיגע בעשעפענישען: אביסיל יוד, אביסיל פראנצויז און אביסיל אזיאט. דאס איז געוועזען דער גרויסער פעהלער פון דער אליאנס, אבער דער פעהלער איז געלעגען ניט אין די מענשען, נאר אין די אידעען פון דער דאמאלדיגער צייט.

פון דעסטוועגען איז די אליאנס ניט געוועזען אהן א צוועק. זי האט פארט געהייסען „חברים כל ישראל", אלע יודען האבען געוואוסט אין א צייט פון צרות, וואו זיי זאלען זיך ווענדען. די אליאנס האט געהאט גרויסע פערבינדונגען מיט דיפלאמאטען און מיט פירסטען, און אז עס איז געוועזען א עלילת־דם, אדער אז מען האט גלאט ערגיץ וואו געשלאגען און געהרג'עט יודען, האט מען געשריען צו דער אליאנס און זי האט געהאלפען. זי האט געהאלפען פיעל ארימע יונגע לייט שטודירען, זי האט אונטערשטיצט ספרים פאר די יודישע וויסענשאפט און זי האט געגרינדעט שולען פון גוטער ארדענונג, וואס ביי אלע זייערע פעהלערן האבען זיי דאך געהאלפען צו פערברייטען בילדונג. די אליאנס האט אויך אונטערשטיצט די האנדווערקער און האט געגרינדעט שולען פאר האנדווערק און פאר ערדארבייט.

ביז דעם יאהר 1871 איז געוועזען די פאריזער אליאנס דער איינציגער גרויסער יודישער וועלטפעריין. מיט אמאל זענען געווארען קאנקורענטען. מען האט ניט געפונען חסרונות אין דער אליאנס, אז איהר דרך איז ניט ריכטיג און איהר פראגראם איז ניט געזונד, ניין! אבער— מען האט איהר מקנא געוועזען, וואס זי פערברייטעט פראנצויזישע קולטור. פאר וואס עפיס דוקא פראנצויזיש גאר אליין? מיר ענגלענדער זענען אויך א גרויסע נאציאן, מיר ווילען פערברייטען אומעטום אין אזיען ענגלישע קולטור. אזוי האבען די ענגלישע יודען זיך אבגעזונדערט און האבען געגרינדעט אין יאהר 1871 די ענגליש־יודישע פעראייניגונג. נאכהער זענען געקומען די עסטרייכער יודען און האבען געגרינדעט די „עסטרייכער אליאנץ". אט דענסמאל וואלט טאקע ניט געוועזען קיין וואונדער, ווען די דייטשע יודען וואלטען זיך אבגעטהיילט און אויך געמאכט איין אייגענע אליאנס. די פראנצויזישע יודען האבען דענסמאל געוואלט זיין פ ר א נ צ ו י ז י ש ע ר ווי די פ ר א נ צ ו י ז ע ן. א סך דייטשע יודען זענען געווארען דעריבער זעהר אין כעס און האבען געוואלט זיך אבטהיילען פון דער אליאנס. אבער עס האבען דענסמאל נאך געלעבט פיעל יודען פון דער אלטער גוטער צייט אין דייטשלאנד, און זיי האבען זיך געזאגט, אז דורך דעם וועט ווערען די פראנצויזישע אליאנס שוואך און זיי וועלען ניט ווערען שטארק, זענען זיי דערום ליעבער געבליבען.

דאס איז טאקע געוועזען זעהר ריכטיג און יודיש נאציאנאל געהאנדעלט. ווארום לאמיר זעהען, וואס האבען דען די אבגעטהיילטע נייע חברות אויפגעטהון? די ענגלישע חברה האט געגרינדעט א י י ן איינציגע שולע אין ירושלים און האט ביי אלע גרויסע ענינים געמוזט ארבייטען מיט דער פאריזער אליאנס צוזאמען. די עסטרייכער אליאנץ האט טאקע גאר נישט געטהון און זי ווערט אלץ שוואכער און שוואכער. אט קען מען דאך פון די ביישפיעלען לערנען, אז יעדע שפאלטונג איז א גרויסער פעהלער און א שאדען פאר'ן כלל ישראל. איך האב געלייענט דעם אויפרוף פון דעם נייען פעריין שוין 5 מאל און איך בין נאך ניט קלוג געווארען דערפון. פאר וואס איז דאס אצונד פלוצלינג געווארען אזא גרויס בעדערפעניש צו גרינדען א דייטשע אליאנס? מען האט דאך געקענט מאכען אין בערלין איין אבטהיילונג פון דער פאריזער אליאנס און זאמלען מעהר געלד לטובת־הכלל. עס איז דאך פארט שען אז מען האט איין גרויסע חברה אין דער גאנצער וועלט און אז מען בעטאנט דעם געדאנקען פון דעם כ ל ל און מען האלט אלע יודען פאר ברידער. דער נייער פעריין וויל ארבייטען פאר די פערבעסערונג פון דער יודישער ווירטשאפטליכער לאגע אין מזרח־אייראפא. דאס איז געוויס א גרויסע זאך און זעהר נייטהיג, אבער האט מען דאס ניט געקענט אונטער דעם אלטען נאמען? זיי ווילען די ארימע יודען אויפהויבען גייסטיג און מאראליש, ד. ה. זיי מאכען געבילדעטער און איידעלער. דאס איז ווידער א גרייליכדיגער ענין, אבער ווער לאזט זיי דאס ניט טהון מיט דער פאריזער אליאנס צוזאמען?

דעם טעם דערפון געפינען מען אבער אין דעם זאטץ:

„די אלע פעריינען (אליאנס, די ענגלישע פעראייניגונג און עסטרייכער אליאנץ) ארבייטען פאר איין און דעמזעלבען גרויסען ציעל א מאל צוזאמען און א מאל בעזונדער, און יעדער פעריין בעמיהט זיך זייער נאציאנאלע קולטור צו פערפלאנצען און צו פערברייטען ליכטיג־

פעלעטאן.

דער באנק־בילעט פון א מיליאן פונט.

פון מארק טווען.

אז איך בין אלט געוועזען זיבען און צוואנציג יאהר האב איך בעקומען א שטעל אין א קאנטאר אין סאן־פראנציסקא; דאס געשעפט האב איך גוט אויסגעלערנט און אויף מיין שטעל איז מיר געוועזען בעקוועם און גוט. געוועזען בין איך אליין אויף דער וועלט, אהן פאמיליע, אהן אייגענטהום; פערמאגט האב איך נור מיין פערשטאנד און מיין אונבעפלעקטען נאמען, און מיט זיי בין איך מיר געגאנגען זיכער אויפ'ן וועג צום גליק, און מיט א גרינג געמיטה געקוקט אויף מיין צוקונפט.

שבת נאכמיטאג בין איך געוועזען פריי פון געשעפט און האב די צייט געוועהנליך פערבראכט ביים וואסער און ארומגעשוואומען ביים ברעג אויף א לאדקע. איינמאל בין איך צו ווייט פערשוואומען אין ים אריין, און האב נישט געקענט צוריק. די נאכט איז צוגעפאלען, און איך האב שוין כמעט די לעצטע האפנונג געהאט פערלארען, נאר צו מיין גליק איז פארבייגעגאנגען א קליין שיף, וואס איז געשוואומען קיין לאנדאן, און מען האט מיך אויף איהר ארויפגענומען.

דאס שיף האט געהאט א שטורמדיגען לאנגען וועג, און פאר רייזע־קאסטען האב איך געמוזט אבארבייטען אלם פראסטער מאטראז. אויפ'ן לאנדאנער ברעג בין איך ארויפגעטרעטען אין געמיינע, צוריסענע קליידער; אין דער קעשענע האב איך איין איינציגען דאלאר געהאט. מ'ט דער סומע געלד בין איך אויסגעקומען אויפ'ן עסען און נעכטיגען אין ערשטען מעת־לעת. די אנדערע פיער און צוואנציג שעה אבער האב איך דורכגעלעבט אהן די צוויי נוטע זאכען פון אונזער ערד: איך האב נישט געהאט קיין געלד אויף נעכטיגען ערגיץ און נישט אויף עסען.

מיעד און שלעפעריג האב איך מיך צומארגענס ארומגעשלעפט — עס איז געוועזען אנ'ערך 10 דער זייגער — אויפ'ן פארטלאנד־פלאטץ, און האב דערזעהן, ווי א קינד, וואס איז דורכגעגאנגען מיט איהר באנע, האט אוועקגעווארפען אין רינשטאק אריין א גרויסע, שענע בארנע, פון וועלכער דאס קינד האט שוין נעהאט א שטיק אבגעביסען. עס פערשטעהט זיך, אז איך האב מיך באלד אבגעשטעלט, און האב קיין אויג נישט געקענט אראבלאזען פון דער כשר'ער מציאה. אין מויל איז מיר געווארען זעהר וואסעריג, דער מאגען האט זיך געווארפען ווי אין א פיבער, יעדער אדער אין מיר האט געצאפעלט פאר בעגעהרונג. נאר יעדעס מאל, ווי איך בין שוין געוועזען גרייט די בארנע אויפצוהויבען און האב שוין געהאט אויסגעשטרעקט מיין ציטערנדיגע האנד, האב איך דערפיהלט אויף מיר א בליק פון א פאריבערגעהענדען. עס פערשטעהט זיך, אז איך האב מיין אויסגעשטרעקטע האנד באלד צוריקגעשלעפט צו זיך, פערטראכט זיך און געקוקט אין גאר איין אנדערער זייט און גענומען אויף זיך אזא מין כשר'ע, גלייכגילטיגע מינע, א שטייגער, ווי איך וואלט די בארנע גאר קיינמאל אין מיין לעבען נישט געזעהען, אפילו אין חלום נישט. אזוי האב איך מיך מיט דער בארנע קאטש־און מויז געשפיעלט א היבשע צייט, און אננעהמען זי האב איך בשום אופן נישט געקענט. ענדליך אבער בין איך אזוי צורייצט

קייט פאר די קראנקע און שוואכע יודען פון מזרח פון איירא פא און פון אזיען. ביז אצונד האט אבער נאך געפעהלט אין דער חברותא די ארגאניזאציאן פון די דייטשע יודען. דאס זאל אצונד ווערען אנדערש. מיר וועלען מיט די אנדערע חברות אין פיעל זאכען ארבייטען צוזאמען אבער אלס דייטשע יודען ווילען מיר פערברייטען די דייטשע שפראך און די דייטשע קולטור, וואו דאס איז נייטהיג פאר דאס ווירטשאפטליכע לעבען און פאר די גייסטיגע אויסבילדונג".

פון יודישער קולטור און פון יודישער נאציאנאליטעט איז גאר קיין רעד ניט. מען וויל נור דייטשע קולטור און דייטשע נאציאנאליטעט פערברייטען און ווי וויל מען די טייערע סחורה פערשענקען; אין מזרח־איירא פא! עס איז טאקע א יושר, אז מען זאל די בריסקער נשרפים שיקען דייטשע צייטונגען און שענקען די הונגעריגע בעסראביער יודען א דייטשע גראמאטיק, זיי וועלען האבען קולטור, וועלען זיי פערגעסען אן אלע צרות. נאך רומעניען וועט מען שיקען שילערס און געטהעס געדיכטע, וועלען זיי האבען אי עולם־הזה אי עולם־הבא. יא, די דייטשע יודען פערשטעהען גרויסע פלענער צו מאכען. זיי זענען א ביסיל לוסטיג די פלענער און זיי פיהרען ניט צום תכלית. אבער "דער קוק איז גוט".

און גאר א סך ווייטער נאך ווי נאך רוסלאנד און רומעניען וועט מען אריינברייננען די דייטשע קולטור, ביז טיעף אין אזיען. אבער וואס וועט מען דערמיט אויספיהרען? וועט ווערען דורך דעם די נויט עפיס קלענער? וועט ווערען די צוקונפט פון דעם יודישען ארימען המון בעסער? מיר לעבען דאך אין א ביטערער ערענסטער צייט און מיר ווילען דאך ברויט און ארבייט און זיכערהייט פאר אונזער פאלק און ניט שפילכעליך. עס איז טאקע אמת, די פראנצויזישע קולטור איז צייט דרייפוס אונגליק געווארען א ביסיל פסול, זי האט געקראגען א גרויסען מום, מען ווייס שוין אז מען קען מיט איהר ניט אריין אפילו אין גן עדן התחתון" אויך ניט, אבער איז דען די דייטשע קולטור א בעסערער רעצעפט פאר אלע קראנקהייטען? די שולען אין אזיען זאלען דאך ווערען געמאכט פאר ארימע קינדער, וואס מען מוז זעהען, אז זיי זאלען גיך קענען פערדיענען א שטיקיל ברויט און זיי זאלען זיין גוטע יודען. אט מוז מען מיט זיי לערנען לשון הקודש און אראביש. אז עס איז שוין נייטהיג צו לערנען נאך א פרעמדע שפראך, איז אוודאי מעהר תכלית צו לערנען פראנצויזיש ווי דייטש, ווארום מיט פראנצויזיש וועלען זיי קענען נאכהער ווייטער קומען און גיכער וואס פערדיענען ווי מיט דייטש. דאס ווייס דאך יעדער מענש, וואס קען דאס דארטיגע לעבען.

און אום אויסצוטראכטען די נייע חכמה האט מען געדארפט האבען דעם גרויסען פאראנדיק? זעכציג הערען האבען זיי אויסגעקליבען אין דעם נייען צענטראלקאמיטעט! און וואס פאר הערען? שטאדטרעטע, געהיימרעטע, קאמערציענרעטע, גענעראלקאנזולען, ראבינער, פראפעסארען, באנקיערען און שריפטשטעלער. און מיט די גרויסע נעמען וועט מען די וועלט איבערקעהרען קאפויער און אלצדינג איבערניצעווען אויף דייטש און מען וועט פערטרייבען אלע צרות פון דער וועלט. עס וואלט געוועזען דעריבער צו לאכען. אז מען וואלט ניט געמוזט דעריבער וויינען. מען זעהט ווידער דערפון, ווי די מערב־אייראפעאישע יודען האבען גאר פערלארען דעם קאפ און ווייסען ניט, וואס זיי ווילען.

מען קען געוויס ניט זיין קיין פיינד פון יודישע הילפספעריינען, און אז דער נייער נאמען וואלט העלפען, וואלט מען טאקע מוחל געווען אויף דעם אלטען נאמען במחילה גמורה, מיר ווילען אויך גאר קיין גרויסע גבורות ניט. אז דער נייער פעריין וועט א ביסיל העלפען די ארימע יודען — אויך גוט. אבער עס פעהלט אין דעם גאנצען פראגראם דער יודישער גייסט. אהן יודישען גייסט, ד. ה. אהן דעם געדאנק פון אחדות פון אלע יודען איז יעדער יודישער פעריין, איין אויסגעבלאזענע איי. דער גאנצער פעריין איז נור א שפיעל אין בעהעלטעניש: אדער איהר ווילט זיין א נאציאנאל יודישער פעריין, טא שעמט זיך ניט פאר די אנטיסעמיטען און זאגט עס ארויס בפירוש, אדער איהר ווילט זיין א דייטשער קולטורפעריין, טא בלייבט זיך געזונדערהייט אין

געווארען, אז איך בין שוין נוט בייז געוועזען אויף מיין שעמען זיך, און אט־אט האב איך שוין געוואלט די בארנע אויפהויבען אלעמען אין די אויגען, נאר הינטער מיר האט זיך א פענסטער אויפגעעפענט, און עפיס א הערר האט מיך גערופען, זאגענדיג:

"ביטע, קומט אריין".

א גאלאנטער לאקיי האט מיר די טהיר געעפענט און מיך אריינגעלאזט אין זעהר א שענעם אויסגעפוצטען צימער, וואו עס זענען געזעסען צוויי הערען, שוין נישט קיין יונגע. נאך דעם ווי זיי האבען דעם לאקיי געהייסען געהן, האבען זיי מיך געבעטען זיטצען. זיי האבען ערשט געהאט אבגעגעסען פרישטאג, און דער ריעשט עסען, וואס איז געבליבען אויפ'ן טיש, האט אויף מיר זעהר א שטארקע ווירקונג געהאט. קוקענדיג אויף די געשמאקע מאכלים האב איך קוים געקענט צוזאמענהאלטען מיינע פינף חושים אום צו וויסען, וואס עס טהוט זיך מיט מיר. נאר אומגעבעטען האב איך נישט געטארט אנריהרען קיין זאך אויפ'ן טיש, און האב געמוזט מיט אלע כחות מיינע הענד איינהאלטען, זיי זאלען זיך נישט צורוקען צו עפיס א טעלער. דאס וואס איז פארגעקומען אין דעם צימער, איידער איך בין דערין אריינגעקומען, בין איך ערשט א לאנגע צייט דערנאך געוואהר געווארען, דעם לעזער אבער וועל איך איצט באלד אויסזאגען: די צוויי ברידער, וואס האבען געוואהנט אין דעם הויז, האבען זיך מיט א טאג פריהער שטארק יעשפארט וועגען א זאך אזוי לאנג, ביז זיי האבען זיך, לויט דעם שטייגער פון די ענגלענדער, געוועט אין א גרויסע סומע געלד.

אין יענער צייט האט די ענגלישע רעגירונגס באנק געהאט ארויסגעגעבען צוויי באנקבילעטען, יעדער אויף א מיליאן פונט שטערלינג. איבער עפיס א צופאל איז נור איינער פון די באנקבילעטען ארויסגעגאנגען פון דער קאסע. דער צווייטער האט זיך נאך געפונען אין דער באנק. די צוויי ברידער זענען אין מיטען א שמועס ארויפגעקומען דערויף: וואס וואלט געטהון א ארענטליכער און עהרליכער פרעמדער מענש דא אין לאנדאן, וואס האט דא קיין איינציגען בעקאנטען נישט און קיין גראשען געלד אין דער קעשענע, חוץ דעם באנקבילעט אויף א מיליאן פונט שטערלינג, וואס געהערט נישט איהם, נאר ער ליעגט ביי איהם אין דער קעשענע. דער עלטערער ברודער האט געזאגט, אז דער פרעמדער מוז שטארבען פאר הונגער מיט דעם באנקבילעט אין דער קעשענע; דער יונגערער שפארט זיך דאגעגען, אז ער ברויך צו קענען גאנץ גוט לעבען, האבענדיג אזא פערמעגען ביי זיך. דער עלטערער האט אויסגעוויזען, אז דער פרעמדער קען נישט אין דער באנק, נישט ערגיץ אנדערש דעם באנקבילעט אויסבייטען, וועיל מען וועט איהם אויף דער שטעל ארעסטירען. אזוי האבען זיי זיך געשפארט ביז דער יונגערער האט איינגעשטעלט צוואנציג טויזענד פונט, אז דער פרעמדער וועט דרייסיג טאג קענען גוט דורכלעבען און נישט ריהרען דעם באנקבילעט און נישט אריינפאלען אין געפענגניס. דער עלטערער האט אויך איינגעשטעלט צוואנציג טויזענד פונט, מען איז געגאנגען אין באנק און געקויפט דעם אנדערען באנקבילעט פון א מיליאן פונט. און די צוויי ברידער האבען גענומען ווארטען א גאנצען טאג ביים פענסטער, אויסקוקענדיג א מענש, וואס זאל טויגען פאר זיי, מיט וועלכען מען זאל קענען מאכען די פראבע.

מענשען מיט עהרליכע געזיכטער זענען דורכגעגאנגען א סך, נאר קלוג און פערשטענדיג האבען זיי נישט אויסגעזעהן; א סך ווידער האבען

דייטשלאַנד און לאָזט די אַנדערע יודען צו־רוהּ. קלאָהרהייט און קאָנזעקווענץ ווערען פערלאַנגט פון יעדער אידעע. ווער עס טרעט אַרויס אין די גרויסע וועלט מיט נייע געדאַנקען, מוז ערשט אַליין וויסען, וואָס ער וויל. וויל מען ווירקען פאַר די ווירטשאַפטליכע לאַגע, מוז מען האַכען אין זינען די ערהאַלטונג פון דער נאַציאָנאַלער קראַפט, און וויל מען שטאַרקען די נאַציאָנאַליטעט, מוז מען זעהן אַז די קראַנקע ווירטשאַפטליכע לאַגע זאָל ווערען געזונד. דאָס איז דער סוֹד פון דער יודישער הילף. ביי יודען זענען געוועזען אַ מאָל קולטור, נאַציאָנאַליטעט און זאָציאַלע רעפאָרמען איין צוזאַמענגעבונדענער געדאַנקען. יעדע גרויסע בעוועגונג ביי אונז יודען מוז זיך מיט דעם רעכענען, און זי מוז ווידער די אַלע דריי טהיילען צוזאַמענבינדען אין איינעם ווי אין די אַמאָליגע צייטען.

קאַרלסרוהע. פאַביוס שאַך.

פאליטישע איבערזיכט.

גערעכטיגקייט אין דער פאליטיק. — די פערזאמלונג אין קווינס־האל. — דאס פעריינסגעזעץ אין פראנקרייך.

ווערט די וועלט בעסער און גערעכטער אָדער ניט? ווערען די יסודות פון מוסר און גערעכטיגקייט אין די בעציהונגען צווישען איין פאָלק און דעם אַנדערען שטאַרקער אָדער ניט? איינע זאָגען „יא“, אַנדערע זאָגען „ניין“. די לעצטע ווייזען אויף די מלחמה צווישען ענגלאַנד און טראַנסוואַל, וואו די געבילדעטסטע נאציאָן פון דער וועלט, וואָס שטאָלצירט מיט איהר פרייהייט און מיט דער אַכטונג פאַר דעם געזעץ, מאַכט חרב אַ גאַנצע מדינה נור דערפאַר, ווייל זי וויל זיך ניט בויגען פאַר איין אַנדערען און וויל זיך ניט אָבזאָגען פון איהר אייגענעם זעלבסטשטענדיגען לעבען. אין פאָליטישען לעבען, זאָגען די מרה־שחורה׳ניקעס איז ניטא קיין יושר, אין איהם הערשט נור פאַלשקייט, דאָס נייֿנצעהנטע יאַהרהונדערט האָט די מענשען ניט בעסער געמאַכט, אין זיי ליגט נאָך די אכזריות און נידריגקייט פון די אַלטע ווילדע צייטען. איז עס אָבער אמת? וואָלט פריהער אמאָל מעגליך געוועזען, ווי איצט, דער פראָטעסט פון די אייראָפּעאישע פעלקער געגען ענגלאַנד? אין די פריהערדיגע צייטען וואָלט מען געוויס גע־האַלטען פאַר ריכטיג און שען די ענגלישע פאָליטיק, וועלכע וויל פערגרעסערען ענגלאַנדס מלוכה און אויסברייטען איהר הערשאַפט איבער נייע מדינות. טשעמבערלען וואָלט געווען דער געבענטשטער העלד פון דעם גאַנצען ענגלישען פאָלק, אין דער גאַנצער וועלט וואָלט מען בעוואונדערט זיין קלוגהייט, ווייל ער פערשטעהט צו ברענגען אונטער ענגלאַנדס קרוין נייע און רייכע מדינות. קיינעם וואָלט ניט איינגעפאַלען צו קלערען, צי איז אַזאַ פאָליטיק גערעכט אָדער ניט. די קראַפט איז גערעכטיגקייט, האָבען געזאָגט אַמאָל פאָליטיקער; גערעכט איז אַלץ וואָס מען קען, האָבען געזאָגט אַמאָל פילאָזאָפען. און איצט זעהען מיר דאָך, ווי אַלע פעלקער זענען גערייצט געגען ענגלאַנדס פאָליטיק, ווי אומעטום ווערט פראָטעסטירט געגען די אונגערעכטיגקייט פון ענגלאַנד. גרויסע פאָלקספערזאמלונגען, וואו מען האָט פראָטעסטירט געגען ענגלאַנדס מלחמה אין טראַנסוואַל, זענען געווען אין אַלע לענדער פון דער וועלט, איצט האָבען געמאַכט פיעל אויפזעהען די פראָטעסטפערזאַמלונגען אין בעלגיען, אין אַ לאַנד, וועלכעס איז תמיד פריינדליך געווען צו ענגלאַנד. די אַלע פראָטעסטען געגען ענגלאַנד אין נאָמען פון גערעכטיגקייט בעווייזען ניט, אַז די אַנדערע אייראָפּעאישע פעלקער שטעהן אין זייער מוסר העכער פאַר ענגלאַנד, נאַר זיי ווייזען אונז, אַז אונגערעכטיגקייט פון אַנדערע הויבען מיר אָן פריהער צו זעהן און צו פיהלען, ווי אייגענע אונגערעכטיגקייט. און דאָס איז אַ קלאָרער סימן, אַז די גערעכטיגקייט הויבט אויך אָן מיטצוזאָגען אין די בעציהונגען צווישען איין פאָלק און דעם אַנדערען. דער פאָרטשריט געהט פאַמעליך, אָבער מיר זעהען זיינע טריט, מיר זעהען די סימנים פון אַ ׳קומענדיגער בעסערער צייט, אין וועלכער עס וועט הערשען די גערעכטיגקייט אַנשטאַט דער קראַפט. די סימנים

דאַנגענען אויסגעזעהן ועהר פערשטענדיג און קלוג, דערפאַר — נישט עהר־ליך. אַ סך האָבען שוין געהאַטביידע מעלות, זענען זיי אָבער נישט געוועזען אָרים געווג, אָדער זיי זענען יאָ געווען גרויסע קבצנים, נאָר זיי האָבען ניט אויסגעזעהן פאַר פרעמדע. אין יעדערען האָט זיך געפונען עפּיס אַ חסרון, ביז זיי האָבען זיך אָבגעשטעלט אויף מיר. איך האָב ביידען גאָר אין גאַנ־צען געפעלען, און זיי האָבען מיך אויסגעקליבען פאַר דעם מענש, דורך וועמען עס זאָל אויסגעוויזען ווערען, ווער עס האָט געוואונען דעם וועט.

איך אָבער האָב פון דעם אַלעם נאָך נישט געוואוסט און בין געזעסען און געוואַרט, מען זאָל מיר זאָגען, צו וואָס מען האָט מיך דאָ אַריינ־גערופען. נאָר צום ערשטען האָט מען מיך גענומען עקזאַמענירען, ווער און וואָס איך בין? מיט וואָס איך בעשעפטיג מיך און ווי אַזוי איך בין געקו־מען קיין לאַנדאָן... עס האָט זיך אויסגעוויזען, אַז איך בין טאַקי אַזאַ מענש, וואָס טויג פאַר זיי. איך האָב געזאָגט, אַז עס פרעהט מיך זעהר צו בעקע־נען זיך מיט זיי, נאָר איך בעט מיר צו זאָגען, וואָס זיי ווילען דאָס מיט מיר מאַכען און צו וואָס איך קען זיי טויגען. אַנשטאַט איין ענטפער האָט מיר איינער פון די ברידער דערלאַנגט אַ פערמאַכטען קאָנווערט, זאָגענדיג, אַז אין דעם קאָנווערט ליגט בעשריבען די ערקלעהרונג פון אונזער געשעפט. איך האָב געוואָלט באַלד עפענען דעם קאָנווערט, ער לאָזט מיך אָבער נישט. ער פערלאַנגט, איך זאָל דעם קאָנווערט מיט זיך נעמען, אין דער־היים עפענען און דורכלעזען מיט כוונה, זיך גוט איבערלעגען און איבער־טראַכטען און דערנאָך ערשט זיך בעשליסען אויף איין ענטפער. איך אַליין האָב מיר אויך געקלעהרט, אַז פאַר מיר איז גלייכער, איך זאָל מיך נישט איילען מיט איין ענטפער. און איך בין אַרויסגעגאַנגען מיט גרויס ענמת־נפש, וואָס מען האַנדעלט עפּיס מיט מיר ווי מיט אַ נאַר, און מיין האַרץ האָט שטאַרק וועה געטהון אויף מיין איצטינער לאַגע, ביי וועלכער איך מוז פער־טראָגען דאָס חווק־מאַכען פון אַזעלכע רייכע מענשען.

די באַרנע אין רינשטאָק וואָלט איך איצט איינגעשלונגען. ווי זי איז מיט איהר גאַנצען שמוץ, נאָר, ליידער, איז זי שוין נישט דאָ געווען. און דאָס האָט מיך נאָך מעהר געקרענקט און איך בין אויף די צוויי הערען שוין נאָר גוט אין כעס געווען. איך האָב נטאַיילט איבער דער נאָס, און קוים האָב איך דאָס הויז שוין נישט געזעהן, האָב איך געעפענט דעם קאָנווערט. איך האָב דערזעהן — אַ באַנק־בילעט! עס פערשטעהט זיך, אַז מיין כעס אויף די צוויי ברידער איז אין דער איינענער רגע באַלד שוואַכער געוואָ־רען. נישט קלעהרענדיג קיין מינוט, האָב איך דעם באַנקבילעט אַריינגע־לעגט אין דער וועסטיל־קעשענע און געלאָפען שנעל, פייל פון בויגען אין דעם נאָהנטען שפייז־געוועלב אַריין, ווי אַזוי איך בין אַריינגעלאָפען אין דעם געוועלב — דאָס איז אַ מצוה געווען צו זעהן! און אַז איך האָב שוין אין מיר אָנגעפאַקט, וויפיעל עס איז נור אין מיר אַריין, האָב איך אַרויסגענומען דעם באַנקבילעט און איהם אויפגעוויקעלט. ביים ערשטען בליק אויף איהם בין איך צוטומעלט געוואָרען — אַ מיליאָן פונט!! פינף מיליאָן דאָלאַר, הייסט עס! דער קאָפּ האָט זיך מיר געדרעהט ווי אַ ראָד.

(פאָרטזעצונג קומט).

פון אזא גליקליכער צייט, וועלכע וועט אמאָל קומען, זעהען מיר אויך אין דעם, דאָס די בעסערע טהיילען פון ענגלישען פאָלק פיהלען אליין דעם שמאַך פון ענגלאנדס אונגערעכטער מלחמה אין אפריקא.

די פאַרטיי, וואָס איז אונצופרידען מיט דער רעגירונג, בעמיהט זיך צו פערברייטען איהרע געדאנקען אין פאָלק, און עס פעהלט איהר אויך ניט קיין מוטה ארויסצוטרעטען אָפען געגען דעם צו גרויסען אפעטיט פון די ענגלישע מארק־פאַטריאָטען.

אין קווינס־האל, אין דעם גרעסטען לאָנדאָנער זאל, וואו עס איז אויך געווען דער פיערטער ציוניסטען־קאָנגרעס, איז צוזאמענגערופען איין פערזאמלונג פון דער ראדיקאלער און ארבייטער־פארטייען צו פראָטעסטירען געגען די מלחמה אין טראנסוואל. מיט עטליכע שעה פאַר דער פערזאמלונג זענען שוין די גאסען ארום דעם זאל געווען פול פון דעם לאָנדאָנער המון, וועלכער האָט געוואָלט פינאַנדער־יאָגען מיט געוואלד די פערזאמעלטע „בורענפריינד". נאָר די גאנצע ענגלישע פאָליציע איז געווען געשטעלט אויף די פיס אָבצוהיטען די אָרדנונג. 350 מאַן פון דער פאָליציע צו פוס און אויף פערד זענען געווען אויסגעשטעלט ארום קווינסהאל, כדי ניט צו דערלאָזען דעם המון אנצופאַלען אויף די מענשען וועלכע פערשטעהען די אינטערעסען פון ענגלאנד אנדערש ווי טשעמבערלען. ביי דעם אריינגאנג אין קווינס־האל זענען געווען אויסגעשטעלט 700 פרייוויליגע וועכטער, וועלכע האָבען אין זאל נעדאַרפט אריינלאָזען נור מיט בילעטען. נאָך יעדער מענשען, וואָס פלעגט מיט א בילעט אריינגעהן אין זאל, פלעגען זיך נאָכשטופען גאנצע האליאַסטרעס פון גאס, וועלכע האָבען געוואָלט זיך אריינרייסען אין זאל. איינמאָל איז אויך געראָטען א האליאַסטרע ארויפצוקלעטערען אויפ'ן באלקאָן און זי האָט שוין אויך אנגעהויבען צו ברעכען פענסטער, נאָר א דאנק דער ענערגישער ארבייט פון דער פאָליציע, האָט דאָס געשלעג באלד גענומען א סוף און די האליאַסטרע איז אָבגעטריבען געוואָרען.

און בעת דער המון אויף די ארומיגע גאסען האָט געזונגען פאַטריאָטישע ליעדער און געזידעלט די בורען מיט די ענגלישע בורענפריינד, האָט די אסיפה פון 6000 מענשען מיט התלהבות אויסגעהערט די רעדען געגען די מלחמה. לאַבושער, דער דעפוטאַט פון פארלאַמענט און דער פיהרער פון דער ראדיקאלער פארטיי האָט שארף קריטיקירט די רעגירונג, וועלכע פיהרט א אונמענשליכע מלחמה אין אפריקא. נאָך איהם האָט גערעדט איין געוועזענער ענגלישער מיניסטער זויער. מיט דאָקומענטען אין דער האנד האָט ער אויפגעוויזען, אז נאָך מיט 7 חדשים פאַר דער מלחמה האָט שוין די ענגלישע רעגירונג זיך ענטשלאָסען אנצוהויבען די מלחמה, כדי צוצונעהמען פאַר זיך טראנסוואל און אָראניען. אלע פערהאנדלונגען, וואָס זענען געפיהרט געוואָרען מיט דיביידע רעפובליקען, האָט ער געזאָגט, האָבען נור געהאַט דעם צוועק ארויסצורופען מיט זיי א מלחמה.

נאָך די רעדען איז איינשטימיג אנגענומען געוואָרען פון דער פערזאמלונג דער בעשלוס, צו בעטען די רעגירונג, זי זאָל מאַכען שלום און צוריקגעבען די ביידע אפריקאנישע רעפובליקען זייער פרייהייט און זעלבסטשטענדיגקייט.

די ענגלישע רעגירונג וועט געוויס זיך ווענינ וואָס מאַכען פון דער דאָזיגער פערזאמלונג, אָבער די מעגליכקייט פון אזא פערזאמלונג וויזט אונז, אז אויך פאַר די פאָליטיק וועט קומען א מאָל איין אנדער צייט, וואָס וועט אויך צו איהר שטעלען גרעסערע מאָראלישע פאָדערונגען.

אין פראנקרייך איז ענדליך דאָס פערריינסנעזעץ אנגענומען געוואָרען מיט אלע זיינע פונקטען אויך פון סענאַט. דערמיט האָט וואַלדעק־רוסאָ דורכגעפיהרט דאָס לעצטע שטיק פון זיין ארבייט, צו פערשטאַרקען אין פראנקרייך די רעפובליק. גרויס און שווער איז זיין אָבגעטהוענע ארבייט, ער האָט איינגעשטילט פראנקרייך, אין דעם בית דין פון רען פריי געמאַכט דרייפוסען. ער האָט דורכגעפיהרט, מען זאָל מבטל זיין אלע פראָצעסען, וואָס זענען געשטאַנען אין א שייכות מיט דעם משפט פון דרייפוסען. ער האָט דורכגעפיהרט דעם פראָצעס געגען די פיינד פון דער רעפובליק, וועלכע זענען ארויסגעטריבען געוואָרען פון פראנקרייך, און איצט האָט ער פון די נלחים צוגענומען זייער שטאַרקעס געוועהר, מיט וועלכען זיי האָבען אונטערגעגראָבען אונטער די יסודות פון דער פראנצויזישער פרייהייט. אין פראנקרייך איז איצט רוהע און אָרדענונג, און די רעפובליק שטעהט איצט פעסט און זיכער. י. ל.

דאס נייע פראגראם אין ציוניזם.

(וויענער בריעף).

(ענדע).

איינער פון די פונקטען פון דער ציוניסטישער פראקטישער ארבייט, אויף וועלכען בערנאר לאזאר האָט אויך דערויף אנגעוויזען, איז דאס אריינדרינגען פון דעם ציוניזם אין די אליאנסען. און די וויענער ציוניסטען האָבען דאָס פערדיענסט צו זיין די ערשטע אין דער זאַך. דער געדאנק אריינצונעמען „די עסטרייכיש־איזראעליטישע אליאנץ" אין די הענד פון די ציוניסטען איז ענשטאַנען ביי די וויענער ציוניסטען, זייט ס'האָבען זיך אָנגעהויבען די רומענישע רדיפות.

שוין איבער צוויי יאָהר זינט זיי דויערען, אין דאָס טרויריגסטע דערביי איז דאָס, וואָס דאָרט, וואו די אונגליקליכע רומענישע יודען האָבען מעהר פון אלעמען געהאַט דאָס רעכט צו ערוואַרטען הילף, אויף וועם זיי האָבען זיך גאָר שטאַרק פערלאָזט — די אליאנץ, דאָרט האָט מען זיך ערשט רעכט ניט געוואָלט אויף זיי אומקוקען. די דאָזיגע חברה, וואָס שטעכט אין די אויגען דער גאנצער אנטיסעמיטען־וועלט, ווייל מע וויל אין איהר זעהן א שרעקליכע יודישע וועלט־מאַכט, — אָט די יודישע חברה איז געגאַנגען אזוי ווייט, אז זי האָט זיך ניט געשעמט מיט הילף פון דער פאָליציע, מיט'ן עטאַפּ צוריקשיקען רומענישע יודען קיין רומעניען, אבי פון זיי אין עסטרייך פריי צו ווערען.

די אליאנץ איז שלעכט, די רומענישע יודען לויידען אָבער דאָך און קענען ניט וואַרטען, — האָבען זיי זיך אָנגעהויבען צו ווענדען צו די ציוניסטען, צום וויענער אַקציאָנס־קאָמיטעט. און די ציוניסטען האָבען אנגעהויבען צו טהון וואס עס איז נור פאַר זיי מעגליך געווען. איהר ווייסט פון די קאָמיטעטען, וועלכע זענען דאָ אין ווין געגרינדעט געוואָרען אויף צו העלפען די רומענישע יודען, איהר ווייסט, ווי די ציוניסטען האָבען זיך איבערהויפּט אינטערעסירט מיט דער זאַך, — נאָר דער עיקר איז אָבער געווען צו קריגען די דעה אין דעם קאָמיטעט פון דער רייכער אליאנץ, און די ציוניסטען האָבען זיך אָנגעהויבען דערצו צו ציעלען. שטאַרק שווער צו גרייכען איז דאָס ניט געווען, מע האָט נור בעדאַרפט גוט אגיטירען.

צו דער לעצטער אלגעמיינער פֿערזאמלונג, ווען מע האָט בעדארפֿט אויסקלויבען דעם קאָמיטעט פֿון דער וויענער אליאנץ, איז שוין געוועזן איינגעשריעבען פאר מיטגליעדער פֿון דער אליאנץ אזוי פֿיעל ציוניסטען, אז זיי האבען שוין געקענט שמועסען פֿון אַ מעהרהייט פֿון שטימען און שטעלען זייערע פֿאָדערונגען. דער פֿריהערדיגער קאָמיטעט פֿון דער אליאַנץ האָט פֿערשטאַנען, אַז ער מוז זיך שוין רעכענען מיט די ציוניסטען און האָט פֿאָרגעלעגט אַ פשרה: ער וועט נאכגעבען די ציוניסטען אין איינינע זייערע פאדערונגען וועגען די רומענישע יודען, און כדי צו זיכערען אַז דאס צוזאגען וועט נעהאַלטען ווערען, זאָל מען אויסקלויבען איינינע צויניסטען פאר יועצים אין קאָמיטעט. די ציוניסטען שוין אלס פראקטישע מענשען האָבען וויעדער מורא געהאט זיך צו פֿערלאזען אויף זייערע מעהרהייט, טאמער פאלען זיי דאך דורך און האבען די פשרה אנגענומען. נאָך מעהר האָבען זיי עס געמוזט טהון דערפאר, וואס דאס מאל האבען זיי ניט געקאָנט קריגען די הילף פֿון דער „יודישער פאלקס־פארטיי", ווי ביי די וויבארעס פון דער וויענער געמיינדע, ווייל צווישען דער ציוניסטישער פארטיי אין וויען און דעם וויענער יודישען פאלקס־פֿעריין איז איצט אַ מחלוקת. האטש דער אויסגלייך איז געווען נאך פאר דער פערזאמלונג, האָט דאָך דער ציוניסטישער קאָמיטעט צושיקט איינלאדונגען צו די ציוניסטען, זיי זאָלען קומען צו דער פערזאמלונג. און ביי דער פערזאמלונג דעם 16 מאי האבען די ציוניסטעןווירקליך געהאט די מעהרהייט. דאָ האט זיך געפֿונען אַ דאָקטאָר קאָרנפֿעלד, אַ ציוניסט, וואס האט שוין געוואָלט זיין צו פראקטיש און האט געזאָגט, אז מיר האָבען טאַקי יא די מעהרהייט, לאָמיר זשע ניט זיין קיין נאראָנים און איצט אויספֿיהרען אלעס, וואס מיר ווילען, און לאָמיר טאַקי דעם גאַנצען קאָמיטעט אויסקלויבען פֿון ציוניסטען און די פֿריהערדיגע בעלי־בתים גאָר אין גאַנצען ארויסטר׳יבען. דער חבר פֿונ׳ס ציוניסטישען אקציאָנס־קאָמיטעט דאָקטאָר קאָקעש, וואס איז ביי דער פֿערזאמלונג געוועזן דער הויפטרעדנער פֿון דער ציוניסטישער פארטיי, האט מיט׳ן דאָקטאָר קארנפֿעלד ניט געהאַלטען און האט געפֿונען, אז די ציוניסטען מוזען ניט נור פראקטיש זיין, נאר אויך זייער ווארט האלטען. — די מיינונג פֿון דאָקטאָר קאָקעש האט גובר געוועזן און די ציוניסטען האָבען זייער וואָרט ניט געבראָכען. די מיטגליעדער פון דער אליאנץ האבען עס דערוויל אויך געהאלטען און האבען אפילו ניט געלאָזט. ווי עס פלעגט אַ מאל זיין, זייערע רעדנער אויסגיסען הייסע בעדער פון זידלערייען אויף דעם ציוניזם און די ציוניסטישע פארטיי. אז איינער פון די אנטיציוניסטען, ד״ר מארצעל האָפמאן, האט זיך צוּלאָזט געגען די ציוניסטען, האָט איהם דער פרעזידענט אדאלף שטערן אוועקגענומען דאָס וואָרט. פון די ציוניסטען איז אויסגעקליבען געוואָרען פראָפֿעסאָר לעאָן קעלנער אלס מיטגליעד פֿון קאָמיטעט און דאָקטאר שנירער, דאָקטאר קאָרנפֿעלד און ארכיטעקטאָר מארמארעק אלס יועצים. איינער פֿון די דריי נייע יועצים פון דער אליאנץ ה. ארכיטעקטאר מארמארעק האָט מיר ניט לאנג אויסגעשפּראָכען זיין מיינונג איבער דעם דאָזיגען נצחון פון דער ציוניסטישער פארטיי:

„איך שעץ זעהר דעם דאקטאר קארנפעלד, נאר אין דעם דאָזיגען פאל פערשטעה איך איהם ניט. מיר ציוניסטען זוכען ניט קיין שטעלעס צו פערטרעטען, מיר זוכען ניט קיין כבוד, מיר ווילען נור האבען אַ דעה אין די יודישע אנשטאלטען, כדי צו קענען זיין נוטצליך דעם יודישען פאָלק. די אליאנץ האט אונז צוגעזאָגט, וואס מיר האבען געוואלט, און מיר ווּעלען איצט זעהן צי זי יועט האלטען ווארט. מעהר דארפען מיר איצט ניט טהון." —

נאך מעהר איז אין דער נייער פּראקטישער ארבייט פון די ציוניסטען צו בעמערקען, אַז די ציוניסטען בעשעפֿטיגען זיך איצט מיט דער ארבייט אונטער זייער איינענעם נאמען. פֿון אנהויב אָן פלעגען זיי עס אונטער דעם אייגענעם נאמען ניט טהון. די נייע ציוניסטישע ארבייט, האט פיעל פערשיעדענע נעמען. מע רופֿט זי: פּראקטישער ציוניזם, רעעלע פאליטיק, גענענווארטס פראגראם; בערנאר לאזאר האט זי גערופען עקאָנאָמישער ציוניזם, — דער עיקר איז אבער ניט דער נאמען, לאז די נייע בעוועגונג הייסען ווי מען וויל, אבי זי זאל זיין געזונט און פריש, אבי זי זאל ווּעלען און קענען נוטצען דעם יודישען פאָלק, דער יודישער ליידענדער מאסע, אבי זי זאל אים שטאַנד זיין צו־צוציהען צו דער ארבייט די יודישע אינטעליגענץ, די יודישע יוגענד. —

י. שור.

איין אויפרוף פון ד״ר הערצל צו די אמעריקאנישע יודען.

ד״ר הערצל האָט ארויסגעשיקט דעם דאזיגען אויפרוף צו די אַמעריקאַנישע יודען, וועלכער פאַסט נאַטירליך פאר די יודען פֿון דער גאַנצער וועלט:

אַ וויכטיגער מאָמענט איז געקומען אין דער יודישער געשיכטע. נישט קוקענדיג אויף די שלעכטע רייד פֿון אונזערע שונאים איז דער טערקישער סולטאַן אַ פֿריינד פֿון די יודען, איך קאן זאָגען, אַז די יודען אין דער גאַנצער וועלט האבען נישט קיין בעסערען פֿריינד ווי דעם הערשער פֿון ארץ־ישראל.

ווּעלען זיי אבלאזען די זעלטענע געלעגענהייט צו מאַכען איינמאָל איין עק מיט דער יודישער פֿראַגע און מיט דעם אייביגען נע־ונד זיין פֿון יודישען פֿאָלק?

צי ווּעלען בעזונדערס די אמעריקאַנישע יודען אין זייער אייגען גליק און אין לאַנד פֿון פֿרייהייט פֿערגעסען, ווי שווער און ביטער עס איז די קנעכטשאַפֿט פֿון זייערע ברידער?

איצט אָדער קיינמאָל נישט איז די צייט, אַז די געדריקטע יודען פֿון דער וועלט זאָלען צוריקקעהרען אין זייער אַלטע היסטאָרישע היים.

און וויפֿיעל געלד איז נייטהיג פֿאר אזא זאך, פֿאר די גרויסע היסטאָרישע און רעליגיעזע אונטערנעהמונג? נישט מעהר געלד, מיט וויפֿיעל עס ווערען געגרינדעט הונדערטער האַנדעלסגעזעלשאַפֿטען; נישט מעהר ווי די סומע, וועלכע איך האב אין אָנהויב בעשטימט אַלס גרונדקאפיטאל פֿון דער יודישער קאָלאָניאַלבאַנק — נור צוויי מיליאָן פֿונט. זאָלען די יודען פֿון דער וועלט צוגעבען נור $1\frac{1}{2}$ מיליאָן פֿונט צו דעם $\frac{1}{2}$ מיליאָן, וועלכען מיר האָבען שוין — ווּעניגער ווי צו 1 דאלאר פֿון אַ מענשען — און דאַן וועט דאס אַלטע און גרויסע טרויערשפיעל ענדערן זיין אויסזעהען און איבערגעהען אין א דראמע מיט אַ גליקליכען סוף. אַ פֿערלאָזענעס פֿאָלק לעבט אויף צוזאַמען מיט דעם פֿערלאָזענעם לאַנד. אַ מדבר בליהט ווי אַ רויז, און איין אַלט פֿאָלק ווערט צוריק יונג אין דער זיסער לופֿט פֿון פֿרייהייט און זיכערהייט.

וואָס פֿאר אַ געלעגענהייט! ווי מיין פֿריינד זאנגוויל האָט געזאָגט אויף דעם מאקקאבעער מיטינג, איז עס ווערט צו טהון, אפֿילו אַלס פּראָבע. נאָר אונזערע גבירים האָבען גענוג וועגען ווי אויסצוגעבען זייער געלד.

ווען די גבירים אבער ווילען עס נישט טהון, דאן מוזען עס די מאססען טהון. די אקציעס פון דער באנק בעטרעפען נישט מעהר ווי 1 פונט יעדערע. צי דורך די וועניגע אדער דורך די מעהרערע, צי דורך יודען אדער דורך אמת׳ע קריסטען — דאס געלד מוז געשאפט ווערען. עס איז נישט צו גלויבען, אז עס וועט אזוי נישט זיין.

די יודען וועלען דאן בעגעהען א זינד, וועלכע וועט זיי קיינמאל נישט פערגעבען ווערען. זייערע תפילות ווערען הייסען א חירוף וגדוף. נאר איך קען נישט גלויבען, אז אלע זייערע יאהרהונדערטע פון צער, אז אלע חלומות פון זייערע אבות זאלען זיך ענדיגען מיט אזא מין קאמעדיע און צביעות. נאר לאזט מיר בעסער לעבען מיט דעם געדאנקען וועגען א פאלק, וועלכעס וועט פארשטעלען דער גאנצער וועלט א בילד פון גלענצענדען אידעאליזם.

מען שרייבט אונז.

א הינער פון נאוואסעלעך (בעס. גוב.): נאוואסעלעך שטעהט פון איין זייט ביי דער עסטרייכישער גרעניץ און פון דער צווייטער זייט טהיילט די גרעניץ צווישען רוסלאנד און רומעניען — דער טייך פרוט. פון לאנגע, לאנגע יאהרען וואהנען דא יודען, דא געפינט זיך זעהר איין אלטע שול, נאך איהר אלטער ארכיטעקטור און נאך די שניצעריי פון ארון קודש און בעלעמער איז צו דערקענען אז די שול שטעהט שוין הונדערטער יאהרען. אין „פוליש" שטעהט נאך עד היום אוועקגעלעגט אין דער זייט א נעגילטער הילצערנער עסטרייכישער אדלער, דאס ווייזט אז נאוואסעלעך האט אמאל אין גאנצען געהערט צו עסטרייך. איצט איז נאוואסעלעך צוטהיילט אויף צוויי טהייל, איין העלפט געהערט צו רוסלאנד, און די צווייטע צו עסטרייך. ביידע שטעדטליך טהיילט אב א קליין לויפענדיג טייכיל. אין ביידע שטעדטליך וואהנען דאס מעהר יודען, וועלכע האנדלען דאס רוב מיט געטריידע, פרוכטען און געהילץ. א גרויסער טהייל האבען קלייטען מיט פערשיעדענע סחורות און אויך פיעל פערנעמען זיך מיט אלערליי מלאכות. די איינוואהנער פון ביידע נאוואסעלעצען פיהרען איין לעבען און האבען איינם מיט דעם צווייטען פערשיעדענע מסחרים.

ביז איצט האבען די רוסישע און יודישע גלייך מיט אלע אנדערע איינוואהנער פון ביידע נאוואסעלצען געהאט דאס רעכט איבערצוגעהן די גרעניץ יעדען טאג. מען דערצעהלט, אז אין די אמאליגע יאהרען, ווען קיין באהנען זענען נאך ניט געוועזען און דער קייזער ניקאליי דער ערשטער און נאכהער אלכסנדר דער צווייטער זענען געפאהרען איבער נאוואסעלעך קיין אויסלאנד, האבען יודישע עקספעדיטארען געפיהרט איבער דער גרעניץ דעם באגאזש פון קייזערליכען הויף. עד היום לעבט נאך אין נאוואסעלעך א יוד, וועלכער דערצעהלט מיט שטאלץ, אז ער איז געוועזען אמאל איין עקספעדיטער פון קייזערליכען הויף. היינט שטעלט אייך פאר, וואס פאר א רעש עס האט אנגעמאכט צווישען די יודישע איינוואהנער פון די ביידע גרעניץ־שטעדט, וואס מען דאט די רוסישע יודען פערבאטען איבערגעהן די גרעניץ. דער גאנצער מסחר האט זיך אבגעשטעלט; די, וואס קויפען איינם ביי דעם צווייטען סחורה אויף קרעדיט, האבען אויפגעהערט צום טערמין צאהלען, דער קרעדיט האט אין גאנצען אויפגעהערט און אין ביידע שטעדטליך האט זיך אויסגעלאזט די פרנסה.

דאס שטעדטיל האט ניט געפונען קיין אנדער אויסגאנג און ארויסגעשיקט זיין ראבינער ה׳ פיינבערג קיין פעטערסבורג, ער זאל דארט חלאפאטשען פאר דער רעגירונג, אז מען זאל ווידער ערלויבען איבערגעהן די גרעניץ לויט נאך די רעכטע, וועלכע די דארטיגע יודען האבען פון לאנגע יאהרען.

ה׳ פיינבערג איז שוין אוועקגעפאהרען קיין פעטערסבורג און די גאנצע האפענונג איז אויף זיין צוריק קומען מיט א גוטער ידיעה.

ש. נ. פון נאוואגראד־וואהלינסק: אין די לעצטע פיער־פינף אהר איז דער מסחר ביי אונז זעהר געפאלען און דעריבער ליידען ביי אונז אויך די היגע בעלי־מלאכות, וועלכע געפינען זיך דא ניט וועניג. עס איז שרעקליך צו זעהן ווי פעהיגע בעלי־מלאכות מיט געזונדטע הענער צום ארבייטען געהען ארום טאג טעגליך ליידיג. זייער לאגע איז פיעל ערגער פון די גרעסטע אביונים. א געוועהנליכער ארימאן, ווען ער איז הונגעריג, שעמט זיך ניט בעטען הילף. אבער א בעל מלאכה, וועלכער איז געוואהנט צו מפרנס זיין די פאמיליע פון זיין ארבייט, וועט גיכער שטארבען פאר הונגער איידער בעטען הילף, און אונזערע פערמעגליכע בעלי בתים פאלט ניט איין, זיי זאלען אליין זיי העלפען, דאס הייסט געפינען מיטעל, אז די בעלי מלאכות זאלען פון צייט צו צייט האבען חאטש צו ביסליך ארבייט, ביז די שלעכטע צייט וועט איבערגעהן.

דערום איז קיין וואונדער, אז פון אונזער שטאדט האבען פיעל בעלי־מלאכות אנגעהויבען עמיגרירען קיין אמעריקא. עס געהט ניט אוועק דער טאג, אז עס זאלען ניט ארויספאהרען עטליכע מענשען, צווישען די עמיגראנטען געפינען זיך אויך פיעל ניט קיין בעלי־מלאכות, נאר מענשען מיט געזונדטע הענד, וועלכע זענען גרייט זיך נעמען צו יעדער פיזישער ארבייט. פיעל האבען זייער בעל בתיש׳קייט איבערגעלאזט אויף הפקר און ניט פערקויפט, ווייל עס איז ניט דא, ווער עס זאל קויפען.

ווער עס האט ניט צוגעזעהן, ווי די עמיגראנטען ווארפען אוועק זייער אייגענע איינגעזעסענע ווינקעליך, אום זיך אוועקצולאזען אין א פרעמד ווייט לאנד, דער האט קיין טרויער און צער ניט געזעהן, עס איז זיך ניט מעגליך איינצוהאלטען פון טרעהרען צוזעהענדיג די סצענעס פון זייער אוועקפאהרען.

א. ג—ן פון סימפעראפאל: די וויבארעס וועגען א נייעם ראבינער דארפען זיך ערשט אנהויבען צום סוף זומער און מחלוקת׳ן מיט צדדים האט זיך שוין פון א האלב יאהר אנגעהויבען. עס האלט שוין אזוי ווייט, אז אויף דעם יעצטיגען ראבינער האט מען אוועקגעשיקט א דאנאס, אז צוריק מיט צעהן יאהר האט ער גענומען פאר א מעטריקא 5 רובל.

דער פראצעס וועט, צו אונזער גרויסער שאנדע, פארקומען אין סוד און דארט וועט גערעדט ווערען וועגען דער פראגע, צי האבען ראבינער דאס רעכט נעמען געלד פאר מעטריקעס. אלע זענען זיכער, אז אונזער געשעצטער ראבינער וועט פון סוד ארויס אונשולדיג, נאר דערווייל איז דער בזיון זעהר גרויס. אלע זענען אויפגערעגט אויף די דאנאסטשיקעס וואס האבען אויפגעזוכט אויף דעם ראבינער אלטע חטאים. דאס זעלבסט בעווייזט זיין ערענטליכקייט, אז די לעצטע צעהן יאהר האבען אפילו זיינע שונאים קיין איינציגען חטא אויף איהם ניט געפונען.

פון אדעס האט מען אונז צוגעשיקט דעם „חשבון פון דער ביבליאטהעק פון דער חברה אדעסער יודישע פריקאשטשיקעס". ווי מען זעהט פון חשבון טרעפט אן די ביבליאטהעק 25 טויזענד רובל. די ביבליאטהעק פערמאגט 20 טויזענד בענדער אויף פערשיעדענע שפראכען. עס ווערען אויסגעשריעבען 40 צייטונגען, צווישען זיי 4 העברעאישע און 1 זשארגאנישע („דער יוד"). א שענע מתנה האט דאס יאהר די ביבליאטהעק בעקומען פון ה׳ באראם, וועלכער האט איהר אוועקגעשענקט זיין פאטערס ביבליאטהעק, וואס בעשטעהט פון 463 זעלטענע אלטע העברעאישע ביכער. הכנסה פון די אבאנענטען איז דאס יאהר געוועזען 4142 רובל 37 קאפ. אויף צו קויפען נייע ביכער זשורנאלען און צייטונגען איז אויסגעגעבען געווארען 1343 רובל 34 קאפ. נייע ביכער זענען צוגעקומען 1967, ארויסגעגעבען ביכער אויף לייענען זענען 59,090. אבאנענטען איז געוועזען 2298, אויסער פיעל אומזיסטיגע.

די ביבליאטהעק עקזיסטירט שוין 25 יאהר. געגרינדעט האבען די ביבליאטהעק א פאר מענשען צוזאמען מיט ה׳ ש. ל. בערנפעלד. ווי האבען צוזאמענגענומען עטליכע צעהנדלינג ביכער און דאס איז געוועזען דער ערשטער פונדאמענט פון דער ביבליאטהעק, א דאנק איינינע ענערגישע מענשען ווי ה׳ ש. מוטשניק, ג. טארנאפאל און דעם גרינדער ה׳ בערנפעלד האט די ביבליאטהעק פון יאהר צו יאהר זיך פערגרעסערט, ביז זי איז געקומען צום איצטינען גרויסארטינען שטאנד. אין דער פיהרונג פון די העברעאישע ביכער און פון ביכער אין אייראפעאישע שפראכען איבער דאס יודענטהום האבען א גרויסען אנטהייל גענומען די הערען: דובנאוו, גינצבערג און ראוויניצקי.

א. פיינען שרייבט אונז פון אָפּאַטאָוועק (קאליש. גוב.), אַז די רוסיש-פּרייסישע גרעניץ, וועלכע איז געווען אַ פּאַר וואָכען פערשלאָסען פאַר די רוסישע און אויסלענדישע יודען (וואָס פאָהרען מיט האַלבּפּעסער), איז איצט ווידער געעפענט געוואָרען. דורך דעם זענען הונדערטער יודישע פאַמיליעס, וואָס וואָהנען ביי דער גרעניץ און וואָס לעבען נור פון דעם האַנדעל מיט אויסלאַנד, ניצול געוואָרען פון דער שרעקליכער אָרימקייט, וועלכע איז זיי פאַרגעשטאַנען.

די יודישע וועלט.

עסטרייך. — פון דעם לעצטען חשבון פון באַראָן הירש פאָנד פאַר יודישע שולען אין גאַליציען זעהט מען, אַז מען האט אין דעם פערגאַנגענעם יאָהר אויסגעגעבען 495,350 קראָנען מיט וואָס מען האט אויסגעהאַלטען 50 שולען, וואו עס האבען געלערענט 9934 קינדער. אויף צו בויען די שולען האט מען בעשטימט 30 טויזענד פראַנק.

— אינטערעסאַנט איז די צאָהל פון אַרעסטאַנטען אין די ווינער געפענגנישען. אין דעם 31-טען דעצעמבער 1900 האָבען זיך געפונען אין ווין ס"ה 1150 אַרעסטאַנטען — קאַטאָליקען 991, פּראָטעסטאַנטען 108 און יודען 23. אַזוי קומט אויס, אַז יודען פערברעכער רעכענען זיך נור 7 פּראָצענט, בעת יודישע איינוואָהנער אין ווין זענען 9 פּראָצענט.

*** איין יובּילעאום. פרייטאָג ד' תמוז האט דער לעקטאָר פון ווינער בית-המדרש, ה' מאיר' פריעדמאַן (איש-שלום) געפייערט זיין 70-יאָהריגעס יובילעאום. פון פערשיעדענע יודישע קערפּערשאַפטען האט מען זיך אָן דעם יובילעאום בעטהייליגט. בעזונדערען אַנטהייל האָבען גענומען די ציוניסטען, צו וועלכע רער בעריהמטער אַלטער געלעהרטער געהערט מיט לייב און זעעלע, אין געגענטהייל פון אַנדערע געלעהרטע זיינס גלייכען וועלכע שטעהען פון דער ווייטענס אָדער ווילען פון ציוניזם גאַר ניט וויסען. מאָנטאג דעם 24 יוני האט דער „טהעאָלאָגישער פעריין", ד. ה. די תלמידים פון ווינער ראַבינערסעמינאַר געמאַכט אַ עהרען-באַנקעט פיר זייער בעליעבטען לעהרער ביי וועלכען עס זענען געווען פיעל אָנגעזעהענע געסט און געהאַלטען געוואָרען פיעל רעדען, אם מייסטען ציוניסטישע. אויך ה' פריעדמאַן זעלבּסט האט אין זיין דאַנקרעדע בעטאָנט זיין ציוניסטישע געזינונג און געזאָגט אַז זיין האַרץ געהערט נור דעם יודישען פאָלק, דער יודישער תורה און בעזונדערס דער יודישער יוגענד. אונטער די פיעלע טעלעגראַמען וועלכע זענען אָנגעקומען איז אויך געווען אַ טעלעגראַם פון רעדאַקציאָן „השלח" אין וועלכער ה' פריעדמאַן אַרבּייט מיט און פון פיעלע רבנים און יודישע געלעהרטע.

*** אויסצייכנונג. דער ווינער ראַבינער ד"ר שמיעדל וועלכער האט ניט לאַנג געפייערט זיין 80 געבורטסטאַג האט בעקומען פון קייזער דעם „פראַנץ-יאָזעף-אָרדען" אַלס אַנערקענונג פיר זיין עדלע טהעטיגקייט אין זיין לאַנגיאָהריגען ראַבינער-אַמט.

*** אַנטיסעמיטיזם אין שולע. אין אַ לעמבּערגער צייטונג דערצעהלט אַ סטודענט, אַז ער איז געקומען איינשרייבען אַ יודישען שילער און דער דירעקטאָר פון רעאַל-שולע האט איהם נישט געוואָלט געבען דעם נייטהיגען צעטעל אויסצושטעלען, מיט דעם תירוץ, אַז ער וויל נישט אַריינגעהמען קיין „עקסטערניסטען" (אַזעלכע וואָס האבען געלערענט אין דער היים און קומען זיך איינשרייבען אין אַ העכערע קלאַס), וועלכע „בעטריגען די פּראָפעסאָרען!" דער סטודענט האט ערקלערט, אַז דער שילער איז גוט פאַרבעריייטעט און אַז די עלטערן האט געקאָסט אַזוי פיעל מיה און איצט איז פאַר זיי איין אומגליק, אַזוי באַלד דאָס יונגיל ווערט נישט אָנגענומען. נאָר דער דירעקטאָר האט איהם געענטפערט: „מיר בעדאַרפען נישט דאָ קיין „לאַפּסערדאַקעס", עס איז קיין אומגליק אַז ער וועט געהן זיין אַ „משרת"!" דער סטודענט פרעגט אין דער צייטונג, אויב דאָס עסטרייכישע שולגעזעץ געהט אויס פון דער איבערצייגונג אַז יעדער עקסטערניסט איז אַ שווינדלער, אויב דאָס געזעץ שרייבט פאַר אָנצונעהמען נור אַ בעשרענקטע צאָהל יודישער שילער אין די מיטעלשולען און אויב דער אָפיציעלע נאָמען פון יודישע שילער ביים לאַנדעס-שול-ראַט איז „לאַפּסערדאַק" א. ד. ג.

ביי דעם דאָזיגען דירעקטאָר איז דאָס שוין דער צווייטער פאַל און מיר זענען נייגיעריג אויב ד"ר ביק, וועלכער האט פּאַראַיאָהרען ביי דער לעמבּערגער אסיפה געזאָגט, אַז דאָס יודישע אומגליק אין גאַליציען איז, וואָס די חסידים שיקען נישט די קינדער אין שולען, אויב דער ד"ר ביק אַלס אָבגעאָרדענטער וועט אין רייכסראַטה שטעלען די דאָזיגע פראַגען דעם אונטעררייכטס-מיניסטער וועלכע דער סטודענט שטעלט אין דער צייטונג און אויב ער וועט פאָדערן אַ קלאָרע תשובה.

*

רוסלאַנד. — ר' קלונימוס זאב וויסאָצקי האט מנדב געווען 37,000 ר' אויף פערשיעדענע יודישע צדקה-חברות, וועלכע זענען בעשטעטיגט פון דער ממשלה.

— גוטע בשורות. אין פינאַנצמיניסטעריום ווערען בעקלערט פערשיעדענע שאלות, וועלכע זענען נוגע דער האַנדעלסבילדונג. צווישען אַנדערעם וועט אויך בעקלערט ווערען די שאלה, צי מען זאָל יודישע קינדער אַריינעהמען אין די האַנדעלס-שולען אָהן שום פּראָצענטען.

ווי די אָדעסער צייטונגען זענען מודיע, האבען בדעה די פּראָפעסאָרען פון אָדעסער אוניווערזיטעט צו סטאַרען זיך, אַז מען זאָל מבטל זיין די פּראָצענטען פאַר יודען, וועלכע ווילען איינטרעטען אין אוניווערזיטעט, די אָדעסער אבטהיילונג פון דער חברה צו פערברייטען בילדונג צווישען יודען האָט בעשלאָסען צו סטאַרען זיך, אַז מען זאָל מבטל זיין די פּראָצענטען פאַר יודען, וועלכע ווילען איינטרעטען אין מיטעל שולען און אוניווערזיטעטען.

— דעם „וואָסחאָד" שרייבּט מען אויס קישינעוו, אַז איצט קען מען שוין זיין זיכער, אַז היינטיגס יאָהר וועט זיין אַ גוט געראָטעניש. נאָר דערווייל כל זמן מען האט נישט אַראָבגענומען די נייע תבואה, איז די נויט זעהר גרויס. דער קאָמיטעט, קוקענדיג אויף די פוסטע קאַסע, מוז אַלעמאָל מעהר פערקלענערען די שטיצע, דער אָרעמאַן מוז אָבער נעבּיך אויך ווייטער אָנקומען צום בעטעלברויט און וואַרטען אויף מענשענס הילף. דער קאָמיטעט האָט געהאָפט, אַז ווי עס וועלען אויפקומען די פרוכטען וועט ער דאַרפען וועניגער געבען שטיצע, ווייל דער אָרימאַן קען עפּיס פערדיענען פון דעם האַנדעל מיט פרוכטען. נאָר עס האט זיך אויסגעלאָזט, אַז וועגען דעם קאַלטען פריהלינג זענען פיעל פרוכטען פערדאָרבען געוואָרען און דער האַנדעל מיט זיי איז ניט, ווי מען האט פריהער געוואַרט. איצט זענען די מיטלען פון קאָמיטעט אין גאַנצען אויסגעשעפּט און שטיצע מוז מען געבען ווינגסטענס ביז יולי. נאָר אַז עס וועט נישט זיין קיין געלד וועט מען נישט געבען...

— אין ביאַליסטאָק וועט געגרינדעט ווערען אַ תלמוד תורה מיט אַ האַנדווערקשולע. פאַר דער האַנדווערקשולע ווערט אויסגעבויט אַ הויז פון דעם געלד, וועלכעס ה' וו. וויגאַדסקי האָט מנדב געווען. די ערשטע צייט וועלען ווערען געלערנט די מלאכות: שלאָסעריי, דרעקסלעריי און שפּינעריי.

— די צייטונג „קאַווקאַז" ברייננט איינינגע ידיעות וועגען דער צאָהל פון רוסישע סעקטאַנטען אין קאַווקאַז. אין טיפליסער גובערניע זענען דאָ סך-הכל 12,027 סעקטאַנטען, צווישען זיי 169 מענשען, וועלכע פיהרען זיך יודיש. אין קאַרסקער אָבלאַסט זענען דאָ צווישען 11,336 סעקטאַנטען 258, וועלכע פיהרען זיך יודיש, און 192 יעהאָוויסטען (יהוה). אין עריוואַנסקער גובער' — צווישען 5,066 סעקטאַנטען — 1342 מאַן, וועלכע פיהרען זיך יודיש, און 13 יעהאָוויסטען. אין עליסאַוועטפּאָלסקער גוב' צווישען 7179 סעקטאַנטען 384 סובּבאָטניקעס (וועלכע האַלטען שבת) א. ז. וו. סך הכל געפינען זיך אין זאַקאַווקאַז רוסען סובבאָטניקעס, יעהאָוויסטען און אַנדערע, וועלכע פיהרען זיך יודיש, 6207 מאַן, בכלל איז קאַווקאַז ביז די 50-ער יאָהרען געווען איין אָרט צו פערשיקען סעקטאַנטען.

— סענאַטסערקלערונג. ביז אַהער האבען זיך די גובערנסקע פּראַוולעניעס נוהג געווען, אַז אויב זיי האָבען ערלויבט יודען צו פערווייילען אַ געוויסע צייט אין דערפער אַלס ווינאָקורען, בעלי-מלאכות, האַלצהעקער, פריקאַשטשיקעס א. ז. וו. האָבען זיי געקענט דאָרט זיין נור אַליין אָהן זייערע ווייבער און פאַמיליעס. איצט האָט דער סענאַט ערקלערט, אַז זיי מעגען דאָרט זיין צוזאַמען מיט זייערע פאַמיליעס. (Восходъ 38.)

— דעם 3 יוני איז אָבגעברענט געוואָרען דאָס שטעדטיל פּאָקאָטילאָוואָ, אומאַנער אויעזד. טויזענדער מענשען זענען פעראָרעמט געוואָרען און געבליעבען אָהן ברוידט. דעם 2 יוני איז אָבגעברענט געוואָרען דער גרעסטער טהייל הייזער פון שטעדטיל ליאָזנאַ (מאָהילעווער גוב'). 80 פאַמיליעס זענען געבליעבען אָהן ברוידט.

— דעם „בערלינער טאַגעבלאַט" דעפעשירט מען אויס זאַוויסנאַ (אָבערשלעזיען), אַז די פעסטפּאָרטרעגעלען, וועלכע מען האָט לעצטענס איינגעפיהרט פאַר יודען-סוחרים, הן רוסישע, הן דייטשע אונטערטהאַנער, זענען בטל געוואָרען.

— דער „וואַרש' דנעוו" איז מודיע אַז די וואַרשאַווער ציוניסטען סטאַרען זיך וועגען גרינדונג פון איינינגע יודישע חברות מיט פערשיעדענע צוועקען. קירצליך וועט ווערען געעפענט אין וואַרשוי איין אבטהיילונג פון דער פּעטערבורגער חברה צו פערברייטען בילדונג צווישען יודען. אויסערדעם האָבען די ציוניסטען בדעה צו גרינדען אין וואַרשוי אַ יודישען מוזיקאַלישען פעריין לויט דעם מוסטער פון לאָדזער, אַ היים פאַר פרעמדע יודישע מיידליך און אַ יודישען קלוב פאַר בעלי מלאכות.

*

דייטשלאַנד. „עזרא". דער פעריין עזרא צו אונטערשטיצען די יודישע קאָלאָניזאַציאָן אין ארץ ישראל און אין סוריען האט אבגעהאַלטען דעם 24-טען יוני זיין יעהרליכע אסיפה כללית, אויף וועלכער עס זענען אויך געקומען די דאַצענטען דר. בראַנאָון לאַקער פון ברעסלוי. דער פּרעזעס הערר מ. דאָרן האָט אָבגעגעבען חשבון איבער די אַרבּייט פון פעריין אין דעם פערגאַנגענעם יאָהר. די צאָהל פון די חברים האָט זיך פערמעהרט, די הכנסה האָט דערגרייכט די סומע פון 16,000 מאַרק, פון וועלכע מען האָט בעשטימט 12,000 מאַרק פאַר די קאָלאָניע „מחנים", 2400 מאַרק פאַר די אַרבּייטערקאָלאָניע „עזרא", 1000

מארק פאר „בני יהודה“. דער רעדנער האט אויפגעוויזען אויף די וויכטיגע אויפגאבען פון דעם פעריין און האט געענדיגט מיט דער ביטע, מען זאל זוכען נייע פריינד און חברים פאר דעם פעריין. אין די ויכוחים, אין וועלכע עס האבען זיך בעטהייליגט די הערען וו. באמבוס, דר. ה. הילדעסהיימער, פראפעסאר ווארבורג, איז אויפגעוויזען געווארען מיט דאנק אויף די ארבייט פון יק״א אין ארץ ישראל. דער אנטראג, וואס איז געשטעלט געווארען פון דר. גוסטאוו קארפעלעס ארויסצוגעבען פון צייט צו צייט בראשורען איבער די קאלאניזאציאן פון ארץ ישראל, איז אנגענומען געווארען בדעה אחת. אין קאמיטעט זענען ווידער אויסגעקליבען געווארען דער קאנזול פרידעמאן, וו. באמבוס, דר. קאספארי, איזראעל, לעווענטהאל און פראפ. ווארבורג.

*

שווייץ. — די יודישע געמיינדע אין ציריך האט זיך געווענדעט מיט א ביטע אין דעפארטאמענט פון די שולען, אז מען זאל יודישע קינדער בעפרייען שבת פון שריפטליכע ארבייטען, נאר זייער ביטע האט מען אבגעזאגט.

*

פראנקרייך. — די „חברה חברים כל ישראל“ אין פאריז האט צוזאמענגערופען א אסיפה וועגען דער לאגע פון די רומענישע יודען.

אין דער אסיפה האבען אנטהייל גענומען דעלעגאטען פון פערשיעדענע לענדער. פון לאנדאן קלאד מאנטעפיארע און לוזאדע, פון בערלין — ד״ר קאפ, ד״ר הילדעסהיימער און ד״ר גאטאן. פון פראנקפורט ד״ר פלאטקע, פון וויען — ווארמאן און אנדערע. עס זענען אויך געוועזען דעלעגאטען פון רומעניען. אלס פרעזידענט איז אויסגעקליבען געווארען נארסיס לעווען. אלע, אהנע אויסנאמע, האבען ארויסגעזאגט זייער מיטפיהלען זייערע אומגליקליכע רומענישע ברידער, וואס זייער לאגע ווערט וואס אמאל ערגער.

די אסיפה איז געקומען צו דעם בעשלוס, אז אזוי ווי ביי דער חברה האט זיך שוין אויסגעלאזט דאס געלד, וואס זי האט בעשטימט צו העלפען די רומענישע יודען זאל מען זיך ווענדען צו אלע יודישע געמיינדען, מען זאל צושיקען געלד, אום זיי ווייטער צו העלפען אין די שלעכטע צייטען, וועלכע האבען קיין ענדע ניט.

פון דער אסיפה האט מען פיעל מעהר און גיכער מיטעל ערוואַרטעט, ווי זיך ווענדען צו יודישע געמיינדען, זיי זאלען שיקען געלד...

*

אזיען. — פאריגעס יאהר איז געגרינדעט געווארען אין קליינאזיען מיט הילף פון פראפעסאר מ א ר ב ו ר ג די קאלאניע „ק ר א ל ־ה ע ר מ א ן“. איצט שרייבט פון דארט דער פערוואלטער פון די קאלאניעס אין קליינאזיען ה׳ ק א ל ו א ד י ס ק י, אז אין דער קאלאניע „קראל־הערמאן“ געפינען זיך 30 פאמיליעס, אויף וועלכע מען האט לעת־עתה אויסגעגעבען צו 1,000 פראנק אויף יעדע פאמיליע, און עס איז צו האפען אז אויסגעבענדיג העכסטענס 1500 פר׳ אויף יעדע פאמיליע וועלען די קאלאניסטען האבען אלעס נייטהיגע און קענען לעבען במנוחה. דאן וועט יעדער קאלאניסט פערמאגען צו 2 פאר אקסען, 2—3 קיה, 20—30 שעפסען, וועלכע ברענגען איין א שענע הכנסה. די קאלאניסטען זענען זעהר פלייסיג און טהוען אליין די שווערסטע ארבייט.

די היים.

(נאכאהם נן).

אט הער איך ווידער א היימישעס ליעדעלע;
אט זעה איך ווידער דעם עירוב, דעם צוים —
ביסט דו דאס טאקע מיין יודישעס שטעדטעלע?
אדער איך זעה דיך אין טרוים?

אט שטעהט דאס שילעכיל, נאהענט נעבען גראבען דארט,
פענסטער צובראכענע, קרומלעכע ווענד, —
שטיבליך — קבריםליך, דעכליך געזונקענע, —
ווידער האב איך אייך דערקענט!

אט שטעהט די קרעטשמע — א חורבה א מויעריל,
הקדש און בעדעלע, אלץ ווי געווען;
קליינינקעס, ארימעס, יודישעס שטעדטעלע,
לאנג האב איך דיך ניט געזעהן!

זאג מיר, וואו זענען איצט מיינע חבריםליך?
לעבען זיי, וואנדלען זיי, זענען זיי טויט?
זינג פון דעם וויעגעלע, זינג פון דעם ציגעלע,
זינג פון דער יודישער נויט!

ס׳ציהט זיך מיין ליעדעלע א מעלאנכאלישעס,
טרעהרעליך הייסינקע אהן שיעור;
און פיעל ערינערונגען, קינדערשע, הערליכע,
לעבען אין הארץ אויף ביי מיר.

ניו־יארק, יוסף יפה.

ווער איז שולדיג?

(פון אטאג־בוך)

(ענדע).

מיך האט עס פערדראסען: נאך וואס האט ער געברויכט מיר ארויסצוחאפען די שוועבעליך פון דער האנד? נאר אז איך האב געקוקט אויף זיין פנים, וואס איז געווארען עפיס אזוי פרום און צופרידען מיט זיך נאך דעם דערלאנגען די שוועבעליך, האב איך מיר אזוי געטראכט: ע ר האט דערפון א גרויסע הנאה: שטעלט צופרידען א גוט געפיהל זיינס, וואס טרייבט איהם טובות צו טהון; איך וואלט דערפון נישט קיין הנאה געהאט,— קומט אויס, אז אין תוך אריין האב איך נישט פאר וואס בייז צו זיין. עס קען זיין אז ער שטעלט נישט צופרידען דאס נעפיהל זיינס, נאר נארט עס אויס; קאסטען קאסט דאס דאך נישט איהם: די שוועבעליך זענען מיינע.

דאס איז געווען פרייטאג. פינקעלמאן, וואס בעשעפטיגט זיך מיט לשון־הקדש׳ע לעקציאנען, איז שוין געווען פריי. ער האט זיך געלעגט אויפ׳ן בעטיל און געלעזען עפיס א פאר צושיטע רוסישע בלעטער פון איין אלטען זשורנאל. ער האט מיר דערצעהלט, אז די בלעטער האט ער געפונען אין א געוועלב, וואו זיי זענען געברויכט געווען אויף פאק־פאפיער, און ווייל ער לערנט זיך רוסיש און האט א רוסיש ווערטערבוך, האט ער זיי אבגעקויפט פאר 3 קאפ.

— א שווארץ יאהר!— האט ער געזאגט, דערצעהלענדיג מיר וועגען דעם,—נור אויסצורייסען יענעם! א גאנץ פונט פאק פאפיער קויפט מען פאר 3 קאפ. זעהט מיין ליעבער פריינד (ער האט די בלעטער מיר דערלאנגט אין דער האנד אריין) זעהט, ס׳וועגט אין גאנצען אפשר א־פיערטעל פונט,— נור אויסצורייסען יענעם!

און ביי די לעצטע ווערטער האט ער אזוי פערקרימט זיין פנים אז ס׳איז באמת א רחמנות געווען צו קוקען אויף איהם.

ער איז געלעגען און האט געלעזען הויך אויפ׳ן קול, און אלע מינוט געפרעגט איין אנדער ווארט. דער ארטיקעל, וואס ער האט געלעזען, איז געווען איין עקנאמיש־סטאטיסטישער. ער האט גאר ווייניג פערשטאנען דעם אינהאלט און ער האט דערפון געהאט גרויס עגמת־נפש. איבריגענס, קאן איך נישט וויסען: אמת, אז זיין פנים איז געווארען זעהר ערנסט, זעהר פערזארגט און בעטענדיג, ווען ער האט עפיס געפרעגט און אויסגעהארכט מיין ענטפער; נאר איך ווייס נישט, צי האט ער זיך אין אמת אריין אזוי פיעל מצער געווען דערפון, וואס ער פערשטעהט נישט, צי האט ער גלאט אזוי געוואלט נישט דורכלאזען די צייט, וואס איך פערברייננ מיט איהם אין איין שטוב, אהן נוטצען, קלערענדיג ביי זיך אזוי: „וואס שאדט עס מיר, אז איך וועל וויסען? עס קאסט מיך עפיס געלד?“ דער פנים זיינער האט דערביי אנגענומען די ערנסטע פערזארגטע מינע גאר ניט ווילענדיג: נישט טראכטענדיג וועגען דעם, האט ער אוודאי געפיהלט, אז מיט אזא מינע וועט ער ווירקען אויף מיין נאריש הארץ, און ער וועט מיך קענען פרעגען און איבערפרעגען, וויפיעל ער וועט וועלען.

איך בין אבער מיעד געווארען, ביי יעדען ווארט האב איך געברויכט אויסצורעדען זעהר פיעל, דערצו האב איך מיך געמוזט היטען נישט צו בעניטצען אין מיינע רייד עפּיס אזא ווארט, וואס פינקעלמאנען קאן עס אויסזעהן קליגליך. אז נישט — האט ער נעמאמט א טענה וועגען דעם נייען ווארט, וואס ער האט ערשט געהערט פון מיר. בעמערקט האב איך אייגענטליך, אז פעהיגקייטען האט ער גאר נישט קיין שלעכטע: זיין גמרא־קאפּ האט אליך תופס געווען פלינק, געשיקט און אין תוך אריין. נאך יעדער ערקלערונג האט ער געשמייכעלט און נעדאנקט אויף זיין לשון, צוגעשאקעלט מיט'ן קאפּ, געצויגען מיט'ן שטערן, נור די אויגען זיינע האבען געקוקט עפּיס אביסיל מיט א קאטצען־בליק, אביסעלע פאלש, איבערשפּיטציג אזוי... און איך האב מיך אייגענטליך אנגעהויבען צו שעמען פאר זיך אליין, ווייל איך האב מורא געהאט, צי ער טראכט נישט אזוי: „רעדט, ליעבער יוד, עס קאסט דאך מיך און אייך קיין געלד נישט, רעדט אייך אראב פון הארץ דאס, וואס איהר האט דארט: ס'שאדט נישט!"

כדי איך זאל מיר פערלייכטערן די ארבייט, האב איך איהם פארגעלעגט דאסטאיעווסקי'ס א בוך צו לעזען: „דאס פערברעך און די שטראף", וואס איך האב געהאט ביי מיר אין קעסטיל. פינקעלמאן איז מיט גרויס פרייד אראבגעשפּרונגען פון קעסטיל, און מיט זיינע הענד האט ער מיך אנגעחאפּט פאר מיינע אקסעל און מיך געטרייסעלט פאר שמחה, זאגענדיג און איבערזאגענדיג עטליכע מאל דעם שפּרוך זיינעם:

— ספּאסיבא, ספּאסיבא! ווי הארָאשי גאספּאדין!

הענד און פיס האבען אונטער איהם געציטערט, געווארפען האט ער זיך אין גאנצען ווי א פיש, אזוי איבערראשט איז ער געוועזן.

צום קעסטיל האט ער מיך נישט געלאזט צוגעהן, ער האט מיר ארויסגעחאפּט דאס שליסעלע פון דער האנד, אויפגעשלאסען דאס שלעסיל און גענומען רודערען ביי מיר אין קעסטיל. איך בין געשטאנען ווי א גולם, ווי א קלאטץ עפּיס, און בין בייז געוועזן אויף מיר אליין. דער גאנצער מח מיינער, אויב איך געדיינק גוט, איז געוועזן פערשמיערט מיט איין געדאנק: „וואס חאפּט ער עפּיס?! מיין קעסטיל, דאכט זיך!" קריגען אבער וויל איך מיך נישט. ער איז געזעסען אויף דער ערד, און איבערגעווארפען איין בוך נאך דעם אנדערען און אלע מיינע זאכען.

ער האט גענומען לעזען דאסטאיעווסקי'ן, און וויעדער האט ער אנגעהויבען צו פ־ענען. כמעט ביי יעדער שורה האב איך געהאט א געטהועכץ אויף עטליכע מינוט. איך האב מיר אנגעטהון מיין פאלטא און געוואלט ארויסגעהן, פינקעלמאן האט אויף מיר געקוקט מיט א געבעט:

— וואוהין געהט איהר? — האט ער מיך געפרעגט.

— איך ברויך אוועקצוגעהן.

— זעהט נור, — האט ער גערעדט וויינעדיג, — א גאנצע וואך האב איך קיין צייט נישט צו לעזען; פון אין דער פריה ביז אויף דער נאכט בין איך פערטהון. 10 לעקציאנען האב איך... זיצט אין דער היים! זעהט נור, וואס שאדט עס אייך? איהר זייט דאך א גוטער הער! זעהט נור, וואוהין געהט איהר?

איך האב אבער דוקא געוואלט אוועקגעהן: מיך האט פערדראסען אויף איהם: וואס האט ער מיך צו פרעגען, וואו אהין איך געה? און פינקעלמאנ'ען, האב איך געזעהן, האט עס אויך שטארק פערדראסען אויף מיר. ער האט געביסען די ליפּען, ווי איינער, וואס מען האט איהם א גרויסע עולה געטהון, און קאן זיך נישט אבווערען. געקוקט האט ער אויף מיר אביסיל מיט פערוואונדערונג, אביסיל מיט בעדויערונג. געטראכט וועגען מיר האט ער אוודאי אזוי: „וואס פאר א שלעכטע מענשען עס זענען פאראן אויף דער וועלט! מען קען א טובה טהון און ס'זאל נישט קאסטען קיין גראשען געלד, און מען טהוט נישט!"

אז איך בין צוריקגעקומען אין עטליכע שעה ארום, איז פינקעלמאן נאך געלעגען אויפ'ן בעט און ער איז זעהר פערטיעפט געווען אין לעזען. ער האט אפילו נישט געהערט, אז איך בין אריינגעקומען. דעם אמת זאגענדיג, האב איך דעמאלס נישט גערעכענט, אז א בוך זאל קענען דעם מענש אזוי אינטערעסירען. זיין פנים האט געהאט א שטרענגען אויסדרוק, אוודאי ווי ראסקאלניקאוו בשעת ער האט געהרגט. עס איז לייכט געווען צו דערקענען, אז פערטהון איז נישט יעצט זיין זכרון, פאר וועלכען ער זוכט נייע רוסישע ווערטער, נאר עפּיס אנדערש גאר לעזט ער יעצט און עס איז פערטהון — די נשמה זיינע. איך האב מיך שטיל אנידערגעזעצט ביים טיש. פלוצלינג האט ער שווער אבגעזיפצט, אויפגעהויבען די אויגען, און אז ער האט מיך דערזעהן, איז ער אראבגעשפּרונגען פון בעט און צוגעלאפען צו מיר. ער האט נישט געקענט רעדען: דאס בוך האט איהם געמוזט זעהר שארף אריינקריכען אינ'ם הארץ. דערנאך האט ער פערקרומט די ליפּען. געוואלט האט ער אוודאי שמייכלען, נאר ארויסגעקומען איז גאר עפּיס אנדערש. איך וויים נישט, ווי מען רופט עס אן? גלאט אזוי: „א פערקרימעניש"? „א ביטער פערקרימעניש" אפשר?

יעצט האט ער גערעדט יודיש:

— א ממזר־קאפּ! א גנבה'ישער קאפּ! — האט ער גערעדט און געטייט מיט'ן פינגער אויפ'ן בוך, וואס ער האט געלאזט ליעגען אויפ'ן בעט — א ממזר־קאפּ! א שווארצע גבורה האט ער! א! אז איך וואלט געקענט אזוי שרייבען!

איך האב מיך פעראינטערסירט.

— וואס וואלט געווען? האב איך געפרעגט.

מיין פראגע האט געווירקט אויף איהם, ווי קאלט־וואסער אויף איין איבערראשטען קאפּ. ער האט נישט באלד געענטפערט. איך האב מיך משער געווען, אז ער זוכט יעצט אליין אין זיין מח עפּיס איין ענטפער אויף די פראגע, אז ער ווייסט באמת נישט יעצט צו ענטפערען צו וואס עס טויג דאס צו קענען שרייבען אזא בוך? נאר נאך אביסיל טראכטען האט ער געפונען. ער האט געשמייכעלט און געזאגט שטיל, אהן ענטציקונג שוין:

— א־א! אז איך וואלט געקענט אזוי גוט שרייבען — וואס מיינט איהר, מיין ליעבער פריינד? וואלט איך נישט דא געזעסען! וויפיעל קען ער נעמען פאר אזא בוך? ער לעבט נאך? אוודאי אפאר 100 רובעל, מיין ליעבער פריינד! איך וואלט באלד געבראכט אהער מיין ווייב: ווי איהר זעהט מיך! וואס מיינט איהר? א שען ווייבעלע, איך זאג אייך — א „ציאצקע"... שענער פאר אלע...

ער האט זיך אריינגעלאזט אין מיאוסע רייד, וואס איך וויל נישט דא איבערחזר'ן. ער איז דאכט זיך ליידענשאפטליך; קארג איז ער; זיין בלוט צורייצט זיך גאר לייכט, — און ער ליידט זעהר דערפון...

פון די איבריגע רייד זיינע בין איך געוואהר געווארען, אז ער האט א ווייב עפּיס אין אקליין שטעדטיל אין ליטא, איך געדענק נישט ווי זי הייסט · און אז ער וויל זיך גט'ען מיט זיין ווייב, ווייל מען האט איהם נישט געגעבען דעם נדן. דאס ווייב גופא האט ער ליעב; זי איז עפּיס גאר א שענע, לויט ווי ער זאגט. נאר דעם שווער האט ער זעהר

פיינד, ווייל ער האט איהם אויסגענארט און נישט געגעבען קיין גראשען פון די 300 רובעל, וואס מען האט איהם צוגעזאגט.

פינקעלמאן זאגט, אז ער מוז זיך נוקם זיין אין זיין שווער און גט'ען דאס ווייב: לאז ער מיט איהר טהון, וואס ער וויל — איך בין מיך משער, אז עס געהט איהם נישט בלויז אין נקמה־נעמען: די 300 רובעל, וואס ער האט נעקענט האבען, דריקען איהם אויפ'ן הארץ — ער האט מיר נאך דערצעהלט, אז ער האט שוין געהאט א קינד מיט איהר, נאר ס'איז געשטארבען. דאס קינד האט ער נישט געזעהן, ווייל ער איז באלד נאך דער חתונה אוועקגעפאהרען, ווען ער איז נור געוואהר געווארען, אז דער שווער איז א גרויסער ארימאן און איז נישט אין שטאנד צו געבען אפילו איין רובעל. געקומען איז ער אויפ'ן ברית, נישט גערעדט מיט קיינעם, נור א נאמען געגעבען און אוועקגעפאהרען. די קינדפעטארען, בין איך מיך משער, האט געמוזט שטארק וויינען דעמאלס.

און אז ער האט גערעדט פון קינד'ס טויט, האב איך בעמערקט, אז ער איז צופריעדען דערפון, וואס דאס קינד איז געשטארבען. רעדענדיג וועגען דעם מיט מיר, האט ער זיך אפילו ארויסגעהאפט מיט א "סלאוואַ באגו" (געלויבט איז גאט), נאר אין מיטען האט ער זיך אוודאי דערמאנט, אז ער איז צופיעל אפענהארציג מיט מיר, און ער האט דאס ווארט "באגו" פערשלונגען. איך פערשטעה, אז דער טעות זיינער קומט דערפון, וואס ער רעדט רוסיש; ווייל ער מוז שטארק ארבייטען מיט'ן קאפ זיינעם, אום ער זאל זיך קענען אויסדריקען אויף א פרעמדער שפראך, דעראיבער פערגעסט ער זיך אין מיטען. און צופריעדען פון קינד'ס טויט איז ער איבער גאר א פשוט'ען טעם: דער גט וועט איהם אנקומען גרינגער.

דאס אלץ בין איך געוואהר געווארען נאך פאר 3 וואכען פרייטאג, ווען איך האב מיך דא אריינגעצויגען. פון דעמאלס אן האב איך נישט אפט מיט איהם לאנג גערעדט: א גאנצע וואך איז ער טאקי פערנומען פון 9 אין דער פריה ביז 10 אויף דער נאכט, ער האט 10 לעקציאנען אויף פערשידענע גאסען, פרייטאג־שבת זיטץ איך ווייניג אין דער היים. און פינקעלמאן איז אויף מיר זעהר בייז. ער לעזט דעמאלס און וויל, אז איך זאל א גאנצען טאג זיטצען ביי איהם און אויסרעדען די רוסישע ווערטער — ער האלט מיך אין אמת אריין פאר א שלעכטען מענש. וואס קאן איך טהון? וואלט א ישר געווען צו דינגען אן'אנדער דירה.

אין דער פריה געהט ער אוועק, ווען איך שלאף נאך. אויף דער נאכט קומט ער אהיים שפעט, זיפצט אב אפאר מאל און הויבט זיך אן צו קלאגען אויף די בעלי־בתים, וואס רעכענען אויפ'ן רוסישען חדש, וואס איז גרעסער פאר'ן יודישען און דעסגלייכען אזעלכע זאכען. ענדיגען ענדיגט ער שטענדיג מיט דער אייגענער מעשה פונ'ם בעל־הבית, וואס איז איהם שולדיג געבליבען פאר 2 חדשים 8 רובעל, און ער, פינקעלמאן, מאהנט איהם נישט, ווייל ער ווייסט, אז ער איז ארים... אזוי זאגט פינקעלמאן; ווייס איך, צי ער זאגט אמת? נאר קוים האלט ער ביי דער מעשה, ווייס איך, אז ער ענדיגט שוין, אז ער געהט שוין עסען וועטשערע, און איך וועל נישט דארפען צוצושאקלען מיט'ן קאפ. איך מוז איהם גוט אויסהערען און צושאקלען מיט'ן קאפ, אז נישט—האט ער פאריבעל און קוקט אויף מיר אזוי מורא'דיג שלעכט, מיט פארוואורף און מיט רציחה אפילו... און איך קען דאס נישט ליידען. ער איז בכלל, אסך קאלטער צו מיר, ווי ער איז געווען, חאטש רוסישע ווערטער פרעגט ער און דאנקט אלץ מיט'ן אייגענעם לשון און שפרינגט אונטער, נאר אין זיין הארץ האט זיך שוין אסך שנאה אנגעזאמעלט קעגען מיר.

אין עסען זיינעם דערקענט מען גוט, אז ער איז געווען א ישיבה־בחור און האט לאנג געגעסען טעג. ער קוקט אזוי לאנג אויפ'ן ברויט, איידער ער עסט עס, לאזט קיינמאל נישט איבער, שמאצקיעט מיט'ן מויל, אקוראט ווי דאס עסען וואלט ביי איהם שטענדיג געווען א שווער ענין, איבער וועלכען דער מח זיינער האט אסך געארבעט. איך מיין נישט ווי אזוי צו קריעגען עסען: אויף דעם קלעהרט דאך יעדער; איך מיין: דאס עסען אליין, דאס איבערטראגען די שפייז פון טיש אין מויל אריין. דאס טהוען דאך מענשען כסדר אהן טראכטען און קלעהרען; א ישיבה־בחור מוז אוודאי קלעהרען און עסען.

איינמאל (אויב איך האב קיין טעות נישט, איז עס געווען פאר 10 טאג) קומט ער אהיים עפּיס זעהר לוסטיג, ער האט שוין געהאלטען גרייט די הענד ארויפצולעגען אויף מיינע אקסעל, נאר ער האט זיי צוריקגענומען. ער האט זיך אניעדערגעזעצט, געקוקט מיר לאנג אין די אויגען אריין עפּיס גאר ערנסט און אביסיל מיט א געבעט.

— פאר וואס זענט איהר מיר א שלעכטער פריינד?— האט ער געפרעגט.

איך האב פערשטאנען, אז ער וויל עפּיס פון הארץ אראבערען, עפּיס גוטס, פרעהליכס, און מאכט דערצו איין הקדמה, איך האב איהם פערזיכערט, אז איך בין איהם נישט קיין שלעכטער פריינד.

— איהר זענט מיר א גוטער פריינד! האט ער געזאגט און איז אזוי ענטציקט געווארען, אז ער האט אנגעהויבען צו רעדען יודיש.

— זעהט איהר, איך האב באלד געוואוסט. איהר זענט אזא גוטער! איך האב אייך אזוי ליעב, מיין ליעבער פריינד! פאר וואס ווילט איהר מיך נישט לערנען רוסיש?— זעהט איהר? (ער האט ארויסגענומען א ביכיל פון דער רעגירונג'ס שפארקאס און מיר געוויזען), געלויבט צו גאט — שוין 50 רובעל. היינט האב איך אריינגעלעגט 10 רובעל. א! אז איך וועל אנזאמלען 100 רובעל?...

— וואס וועט זיין? האב איך געפרעגט.

— א־א! לאמיך נור האבען, איך וועל אוועק קיין אמעריקע.

— וואס טויג אייך אמעריקע?

ער האט פערגלייזט די אויגען, געמאכט א פרומע מינע און געזאגט:

— זעהט איהר, מיין ליעבער פריינד, איך האב ערשט היינט בעפוילען אהיים, אז איך פאהר קיין אמעריקא, און זי וועט בלייבען איין עגונה, לאז זי זיך גט'ען! וואס בין איך שולדיג?

איך האב פערשטאנען, אז אין אמת אריין וויל ער נישט פאהרען קיין אמעריקא, נאר ער זאגט אנדערע און רעד זיך אליין אזוי איין, כדי זיין ווייב זאל זיך דערשרעקען און נעמען פון איהם א גט. ער דערצעהלט אוודאי יעדערען אזוי און הייבט אליין אן צו גלויבען דערינען. ער זאגט בכלל גאר וואויל ליגענס: מיט'ן פנים, מיט די הענד און מיט'ן הארץ אפילו. ער מאכט דעמאלס איין איינדרוק פון א קינד.

עס איז מיר אפילו א וואונדער און דאך איז עס אזוי: אז ער זאגט ליגען, האב איך איהם א סך ליעבער, ווי אז ער זאגט אמת. עס מוז זיין דעריבער, ווייל ער איז גאר צופיעל אפענהארציג, און אז ער רעדט א סך און ווייזט ארוים זיין פערברודיגט הארץ, איז שווער צו פערטראגען, און איך וואלט איהם דעמאלס 100 רוסישע ווערטער פערטייטשט, אבי ער זאל אנהויבען אביסיל ליגען צו זאגען, כדי די אויגען און דאס פנים זיינס זאלען ווערען ליבליכער.

יענע נאכט איז ער מיט מיר גאר גוט געווען: אפאר מאל מיך אנגענומען פאר די אקסעל און געטרייסעלט; נאר אסך מאל איבערגע־

חזר'ט: „ווי האראָשי גאָספּאָדין". אין מיטען די רייד האָט ער מיר דערצעהלט, אַז פאַר 6 חדשים האָט מען איהם אַהיימגענאַרט, מען האָט געקלאַפּט אַ טעלעגראַמע צו איהם, אַז די מוטער זיינע איז געשטאָרבען. דאס ווייב אין דער היים האָט איהם שטאַרק גענומען ביי'ם האַרץ, ער איז אַפּאַר טאָג אין דער היים געזעסען און געוואָהנט מיט'ן ווייב... ער האָט שוין געוואָלט נעמען 200 רובעל, גאַר דער שווער מוז זיין אַ גרויסער אָרימאַן: מען האָט איהם גאָר נישט געגעבען, און ער איז צוריק אַוועק קיין ווארשא...

— איהר ווייסט, מיין ליעבער פריינד, — האָט ער צו מיר געזאָגט, ליעגענדיג אויסגעצויגען אויפ'ן בעט, און ער האָט דאָס פּנים פערקרומט פאַר גרויס נחת. די נאָז האָט דעמאָלס אויסגעזעהען נאָך שפּיטציגער, ווי זי איז. — איהר ווייסט, איך האָב מורא געהאַט, פערשטעהט איהר... עס זאָל נישט עפּיס געבוירען ווערען פון מיין אין־דער־היים־זיין... אַ נייע קינד ברויך איך! איך ווייס שוין יעצט אויף זיכער. זעהט איהר? זאָגט, מיין ליעבער פריינד, נישט אמת? אַז ס'וואָלט עפּיס געוועז, וואָלט זי דאָך מיר געשריבען אַז ס'איז... נישט אמת? נישט אמת? זאָגט מיין ליעבער פריינד!

ער האָט געבעטען ביי מיר איין הסכמה, אַז דאס ווייב זיינס טראָגט נישט.

— וואָס מיינט איהר? — האָט ער ווייטער געזאָגט און עפּיס אַ רייץ האָט פערצויגען די אויגען זיינע. — וואָס מיינט איהר? אַ וואויל ווייבעלע... איהרע באַקען צו קניפּען, איך זאָג אייך — אַ! אַ!

מיר האָבען נאָך אַ סך גערעדט. איך בין געוואָהר געוואָרען, אַז ער איז היינט איין אפּיקורס, דאַווענט נישט אַפילו. גערעדט האָט ער וועגען זיין אמונה מיט כעס, געזידעלט, אַז מען האָט איהם, אויסגענאַרט. אַ סך מאָל האָט ער איבערגעחזר'ט דאָס וואָרט „אַרמאַנשציקי" (אויסנאַרערס). ער האָט מיר אויך דערצעהלט, אַז פאַר אַ יאָהרען ווינטער, ווען ער איז נאָך פרום געוועזען, האָט ער איבער דעם דאַוונען נישט געקענט אָננעמען אַ פריהמאָרגענדיגע לעקציאָן, און ער איז דערויף זעהר בייז. ער האָט אויסגערעכענט, אַז דורכ'ן זמן וואָלט ער געהאַט 24 רובעל. און היינט, צוזאַמען מיט די 50, וואָס ער האָט אויפ'ן ביכיל, וואָלט ער געהאַט 74 רובעל.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

היינט אויף דער נאַכט 8 אַ זייגער, ווען איך בין אַ היימגעקומען, האָב איך מיך זעהר פערוואונדערט, וואָס איך האָב שוין געטראָפען פינקעלמאַנען און דערקענט אין זיין פּנים, אַז דאָס איז עפּיס נישט אַזוי גלאַט, ער האָט מיר אַפילו נישט געענטפערט אויף מיין „גוטען אָוועגד", אַזוי צוטראָגען איז ער געוועזען.

ער איז געזעסען ביי'ם טיש, זעהר געביסען די ליפּען און גערוועזט זיך איבערגעזעצט אַלע ווײלע אויפ'ן בענקיל. אין דער האַנד האָט ער געדרעהט עפּיס אַ פּאָסט־קאַרטיל. אויף מיר האָט ער אַלע ווײלע אויפגעהויבען די אויגען, און אין זיין בליק איז געוועזען צו דערקענען אַ שווערער וועטהאָג, אַ האַרצקלעמעניש. איך האָב דערקענט, אַז ער האָט געוויינט, און אַז יעצט האַלט ער זיך קוים איין פון וויינען. איך האָב איהם געפרעגט:

— וואָס איז אייך פינקעלמאַן?

ער האָט מיר נישט געענטפערט, געמאַכט זיך נישט הערענדיג און געוואָלט רעדען גאַר פון איין אַנדערע זאַך:

— וואָס מאַכט איהר, מיין ליעבער פריינד?

גאָר די לעצטע ווערטער האָט ער נישט שאַרף אַרויסגערעדט. די טרעהרען האָבען איהם געשטיקט אין האַלז. ער אַליין האָט בעמערקט, אַז איך פיהל זיינע טרעהרען.

— אַ שוואַרץ יאָהר! — האָט ער אַ קלאַפּ געטהון מיט דער האַנד אין טיש, אַרויסגענומען דאָס בייטעלע, דורכגעצעהלט דאס קליין געלד, וואָס האָט זיך ביי איהם געפונען און איז אַראָבגעלאָפען פון די טרעפּ (מיר וואָהנען אויפ'ן 4־טען שטאָק). אין אַ פּאָר סעקונדען אַרום איז ער שוין געוועזען און האָט שווער געעטהעמט: ער האָט אַוודאי געמוזט גיך לויפען אַהין און צוריק. געהאַלטען האָט ער אין דער האַנד אַ דאָפּעלט־קאַרטיל, וואָס ער האָט געקויפט אין געוועלב.

ער האָט זיך אַניעדערגעזעצט ביי'ם טיש, גאָר נישט גערעדט און אָנגעשריבען אַדרעסען אויף דעם דאָפּעלט־קאַרטיל: איין אַדרעס, וואוהין ער האָט געברויכט: די אַנדערע אַוודאי צו זיך. דערנאָך האָט ער אַרויסגענומען פון וועסטיל־קעשענע דאָס ערשטע קאַרטיל, וואָס ער האָט דערהאַלטען, און איך האָב בעמערקט, אַז ער לעזט עס מיט גרויס כוונה, יעדער שורה און יעדעס וואָרט בעזונדער. ער האָט שווער אָבגעזיפצט און גענומען שרייבען דעם בריעף. געשריבען האָט ער גיך מיט איין אימפּעט, ווי איינער וואָס איילט אַ משא פון זיך אַראָבצוואַרפען, און זיין פּנים האָט זיך מיט יעדער שורה געענדערט. איהם האָט געמוזט לייכטער ווערען אויפ'ן האַרץ פון שרייבען.

דאס אָנגעשריעבענע קאַרטיל האָט ער לאַנג געטריקענט איבער דער לאָמפּ, געדרעהט עס אַהין און צוריק, דערנאָך ערשט האָט ער עס אַניעדערגעלעגט אויפ'ן טיש און געקוקט דערויף עפּיס מיט אַ מין בליק, וואָס איך ווייס נישט, ווי מען רופט איהם אָן. איך דערמאָן מיך יעצט, אַז ביי מיין טאַטענס טויט, יונגעלווייז נאָך, אַז מיין טאַטע איז שוין געווען צוגעשיט, איז דער שמש צוגעקומען צו אונז קינדער און האָט יעדען איינגעשניטען די קלאַפּע. מיין קלענערער ברודער, געדענק איך, האָט גענומען די צור סענע קלאַפּע אין דער האַנר, געדרעהט זי אַהין און צוריק און בעטראַכט פון אַלע זייטען, געקוקט אויף דער קלאַפּע האָט ער מיט דעמזעלבען בליק, וואָס פינקעלמאַן פאַר עטליכע שעה אויף דאס קאַרטיל: מיט אַ טיעפען אומעט נור אַ ביסיל פערוואונדערט: „ווי קומט עפּיס דו קלאַפּע דערצו?"

ער איז נאָך געזעסען א ביסיל און בעטראַכט דאָס קאַרטיל. דערנאָך האָט ער זיך פּאַמעליך אייפגעהויבען פון אָרט, צוגעגאַנגען צו'ם קעסטיל זיינעס און אַרויסגענומען פון דאָרט אַ פּעקיל בריעף, צווישען וועלכע עס זענען געווען עטליכע דאָפּעלטע קאַרטליך. אַפּאָר בריעף האָט ער געלעזען. דערנאָך האָט ער דאס היינט אָנגעשריבענע דאָפּעלט־קאַרטיל צוגעלעגט צום פּאַק בריעף און האָט עס צוריק אַריינגעלעגט אין קעסטיל.

ער איז שוין געוועזען אַ ביסיל רוהיגער. דאָס קאַרטיל, וואָס ער האָט בעקומען איז נאָך געלעגען אויפ'ן טיש און ער האָט עס מיר דערלאַנגט מיט אַ גרויס געבעט אויפ'ן פּנים:

— לייענט, מיין ליעבער פריינד!

אין בריוועל שטעהט אַזוי: (איך האָב עס יעצט פאַר מיינע אויגען).

„ליעבער, געטרייער מאַן יעקב יהודה נ"י.

„ערשטענס שרייב איך דיר פון מיין ליבען געזונד, דאָס נעמליכע

„וואונש איך מיר צו הערען פון דיר ביז אייביג אמן סלה.

„צווייטענס שרייב איך דיר, איך האָב שוין נישט קיין כח צו וויי־
„נען און איך האָב נישט געהאַט אויף אַ קאַרטיל, האָב איך מיר גע־

„בארגט. מיין ליעבער מאן, וואס בין איך שולדיג אקעגען דיר. אז איך
„וועל קומען קיין ווארשא, וועל איך עסען ברויט און זאלץ און פאדלאגעם
„וואשען, און איך בעט דיך, שרייב איך זאל קומען און שיק מיר אויף
„דער הוצאה. גאט וועט דיר צושיקען ברכה און פרנסה דורך מיר. איך
„שרייב שוין דאס פינפטע קארטיל צו דיר, און איך האב נישט קיין
„בריעף בעקומען. גאט וועט דיר העלפען אין מיין זכות, און האב רחמנות
„אויף מיר און אויף מיינע יונגע יאהרען. אמן סלה.
„דיין ווייב, וואס האפט זיך צו זעהן מיט דיר,
„זעלדע פינקעלמאן".

אין דער זייט איז צוגעשריבען מיט גאר קליינע אותיות:

„מען האט אונז פון דער דירה ארויסגעווארפען. שרייב איך זאל
„קומען, איך וועל מיר שוין שאפען אויף דער הוצאה. איך וייס נישט,
„וואס מען טהוט? דער טאטע איז אוועקגעפאהרען, און איך שלאף ביי
„רחל חנה'ס".

אז איך האב געענדיגט צו לעזען, האט ער מיר לאנג געקוקט אין די אויגען אריין. איך האב פערשטאנען, אז ער וויל הערען פון מיר זיין משפט. ער האט זיך געפיהלט זעהר זינדיג.

— נעמט זי קיין ווארשא, — האב איך געפרובט — וואס וועט אייך דען קאסטען טהייערער?

ער האט מיך אבער נישט געלאזט ענדיגען.

— ווי הייסט?! אהן א גראשען געלד! דריי הונדערט רובעל האט זי מיר צונעזאגט! וואס האט זי מיך געהאט אויסצונארען? איך האב 8 יאהר געלערנט אין לאמזע, 8 יאהר! (ער האט צוגעקלאפט מיט די פויסט אין טיש) אויף דער הארטער באנק געשלאפען און געפאסט האב איך, און מיך האט מען נעשלאגען! אצונד פרעג איך אייך: צו וואס? איך זאל טהון א שדוך אהן א גראשען געלד! אהן א גראשען געלד!... האב איך געברויכט אכט יאהר פערשווארצט און פערפינסטערט צו ווערען, איך זאל טהון א שדוך אהן א גראשען געלד, אהן א גראשען געלד!... אז ער האט א טאכטער, בין איך שולדיג? נו, זאגט אליין, זאגט אדרבא, וואס בין איך שולדיג, אז ער האט א טאכטער? וואס בין איך שולדיג?

— זי איז דאך אבער אויך נישט שולדיג! — האב איך געפרובט.

פינקעלמאן האט מיר ארויסגעהאפט זיין ווייב'ס קארטיל פון דער האנד. איך האב געזעהן, אז אויפ'ן הארץ ווערט איהם ווידער שווער. ער האט נאך אמאל אנגעהויבען צו לעזען דאס קארטיל, נאר אין מיטען האט ער זיך הויך פערוויינט:

— וואס בין איך שולדיג?! — האט ער געחליפעט הייך אויפ'ן קול און צוגעקלאפט זיך מיט דער פויסט אין הארץ. —

— וואס בין א י ך שולדיג?!

ער איז צוגעלאפען צום קעסטיל, ארויסגענומען דעם פאק־בריעף, וואס ער האט ערשט נישט לאנג געהאט אריינגעלעגט.

— זעהט, — האט ער געזאגט און מיר דערלאנגט דעם פאק בריעף, — זעהט אליין: שוין 10 בריעף האב איך איהר געשריבען, אז זי זאל קומען! דאפעלטע קארטליך, זי זאל צוריק שרייבען, ווען כ'זאל זי אבווארטען. דא ליעגען זיי — איך שיק זיי נישט אוועק... איהר מיינט אפשר, איך האב נישט געוואוסט, אז איך וועל דעם היינטיגען בריעף נישט אוועקשיקען? איך האט געוואוסט! איך האב דאך געקענט אוועקשיקען איין אלטען בריעף! איך האב געוואוסט... נא לייענט!

פון זיין קארטיל צו זיין ווייב, געדענק איך יעצט די ווערטער:

„מיין טהייערע נשמה — איך בין זינדיג קעגען דיר — מיין טהייער לעבען — קום למען השם, באלד צו פאהרען — איך בענג זעהר נאך דיר — איך קען אהן דיר נישט לעבען — און נאך אזעלכע ווערטער.

— דאס קאסט מיך שוין מעהר ווי 50 קאפ', די בריעף! — האט ער געזאגט. ער איז שוין געוועזען בערוהיגט און נעגאנגען עסען וועטשערע. —

— איך וייס, אז ס'איז ארויסגעווארפען געלד, נאר עס חאפט מיך אן ביים הארץ, מיין ליעבער פריינד, איך מוז קאליע מאכען געלד דערויף. פערשטעהט איהר, איך מוז אויסגעבען געלד... איך מוז... נו, זאגט אליין, וואס ווילען זיי פון מיר האבען? וואס ביך איך שולדיג?

— איך האב איהם נישט געענטפערט, ווייל איך האב פערשטאנען, אז עס איז בחנם; ער איז שוין יעצט נעוועזען אין גאנצען רוהיג און האט געקוקט אויפ'ן ברויט און געלעגט די שטיקליך אין מויל אריין עפיס מיט א מין צופריעדענהייט און זיסקייט, א שטייגער ווי ער וואלט נעווען איין אויסגעבעטענער בן־יחיד אויף דער גאנצער וועלט. ער האט זיך באלד אויסגעטהון און געלעגט שלאפען. אויף די לעקציאנען איז ער היינט נאך מיטאג נישט געוועזען. די דיענסט האט מיר געזאגט, אז א גאנצען האלבען טאג האט זי איהם געזעהן לויפען איבער דער שטוב אהין און אהער און מורמעלן עפיס פאר זיך, ווי משוגע.

יעצט שלאפט ער און חראפעט הויך. ער ריגצעלט זעהר מיט'ן שטערען און שמאצקעט מיט'ן מויל... וואס חלומ'ט איהם? פון ווייב מיט די שענע באקען, וואס זיי צו קניפען איז ביי איהם „א!"? און וואס חלומ'ט נעבאך, דעם יונגען ווייביל, וואס שלאפט יעצט אין איין איינגעבעטענער דירה, אויף דער ערד אוודאי? זיפצט זי אין שלאף? בעט זי רחמים ביי דעם מאן איהרען און שרייט געוואלד: „איך בין דאך גאר נישט שולדיג!"?...

ווען איך וואלט געוואלט, קען איך צוגעהן יעצט צו פינקעלמאנען, אננעמען איהם מיט מיינע הענד פאר'ן האלז און דערווערגען, ביז ער וועט די צונג ארויסשטעקען. איך שטעל מיר פאר, אז אנצושפייען א מענשען אויף דער ארויסגעשטעקטער צונג, בשעת ווען דאס פנים זיינס פערקרומט זיך אין דער גסיסה, מוז זיין א גרויס פערגניגען, אזוי ווי אלע גרויסע עברות...

און איך דערמאן מיך זיין אויסזעהן, זיין וויינען און זיין קלאפען זיך אויפ'ן הארץ: „וואס בין איך שולדיג?" און איך טראכט אז דורך די 8 יאהר אין דער ישיבה האט ער זיך געמוזט אנליידען אסך נויט און הונגער און שאנד; אז נישט א י י ן טאג האט ער געהונגערט, נישט א י י ן נאכט האט ער נישט געהאט, וואו צו שלאפען, און פערטראגען האט ער אלץ מיט איין איינגעבויגענעם רוקען. אלץ פארליעב גענומען, — און אין זיין מח איז נור איין־און־איינציגער פרעהליכער געדאנק געווען — א ווייב מיט נדן. זיין פאנטאזיע האט גאנצע 8 יאהר געקושט דאס ווייב, גאנצע 8 יאהר איבערגעצעהלט דאס נדן־געלד, און געמאכט דערמיט גרויסע, גליקליכע געשעפטען... און אין אמת אריין הויב איך אן מספק צו זיין, ווער עס איז באמת דא שולדיג? צי ע ר, די נשמה זיינע די שלעכטע, צי די צרות זיינע די גרויסע, די ישיבה די פינסטערע?

און וואס מיין איך דאס: „די גשמה זיינע"? — —

די לאמפ, דאכט זיך, געהט אויס.

ה. ד. נאמבערג.

דער נייער ביכער־פערלאג „פראגרעס“.

א נייער ביכער־פערלאג! ער טראגט אויף זיך דעם קלינגענדיגען נאמען „פראגרעס“. אין א קורצע צייט האט ער שוין בעשענקט (?) דעם זשארגאנישען לעזער מיט דריי ווערק...

ביכער, וואס מען גיט ארויס פאר'ן פאלק האבען א סך סמנים. ערשטענס, ווערען זיי געדרוקט אויף גראבע פאק־פאפיער, צווייטענס זענען זיי געוועהנטליך ניט אין האנד צו נעהמען, דריטענס זענען זיי וואלוועלע סחורה. ר' „פראגרעס“ האט זיך בענוגענט נור מיט די ערשטע צוויי סמנים. וואלוועל זענען זייגע ביכליך דערזויילע ניט, אפשר, אז זיי וועלען עטליכע יאהר אבפוילען אין די שטעלעכליך, וואס יודישע מוכרי־ספרים רופען זיי „קראמען“, וועט מען זיי פערקויפען ביליג א קאפעקע א פונט.

דאס פאדערבלאט פון „פראגרעס“ בייט זיך אין אלע פארבען: רויט, גרין, געל און אז מיר קוקען זיך צו נאהענטער דערזעהען מיר צוויי מעדאילען, און אונזער יודיש הארץ שפרינגט פאר שמחה, דאס מען האט אנגעהויבען צו בעשענקען מיט מעדאילען אונזער זשארגאנישע פאפולערע ליטעראטור. לסוף, אבער לאזט זיך אויס, אז עס איז גאר א אחיזות עינים, א טעות גמור. דער ערשטער פון די צוויי קרייזען נעהמט ארויס א גלאבוס, צוויי (!!) זייגערס און נאך עפעס וואס קיין מענשען־ראיה איז דאס ניט בכח צו בענעהמען. דער צווייטער ווייזט אונז עפעס א אנבליק פון א מענשען, וואס זיצט ביי א שרייבטיש און טענטעלט אויף א בלאט פאפיער. דער טיש האט מן הסתם שארפע קאנטען, ווייל ער האט דעם שרייבער זיך טיעף איינגעשניטען אין לייב, די וואנד פון שרייבערס צימער איז פערנומען מיט ביכער אדער מיט קאכלעס פון א אייוועז, דער שרייבטיש אליין איז א וואונדערבארע מלאכה, קיין סטאליער וועט דאס ניט קענען נאכמאכען, אזא טיש קען מען זיך נור פ א ר־ ש ט ע ל ע ן, און אויף אזא פארשטעלונג איז מעהר ניט מסוגל דער מאלער פון פערלאג „פראגרעס“. צווישען ביידע מעדאילען ציהט זיך א קופעל, פון וועלכער עס גיסען זיך בינדטליך שטראהלען. די שטראהלען זענען א משל, א גלייכניס צו דעם ביכער־פערלאג, וועלכער וועט בעשטראהלען דעם מוח פון פראסטען לעזער מיט'ן ליכט פון דער וויסענשאפט.

און ליכטיג ווערט מן הסתם אין מח פון לעזער בשעת ער לייענט דורך: „דער מענש איז שוין דער לעצטער רינג אין דער לאנגער קייט פון דעם טוישען דעם קערפערליכען פארם און גייסטליכען לעבען וואס אלע בעשעפענעסען טוישען זיך איבער“ („די געשיכטע פון דער מענשליכע ענטוויקעלונג“ זייטע 3), אדער „ווי דער מענש ווערט אבער געניט צו זארגען וועגען זיין לעבענסמיטעל, דאן הויבט זיך אן די מלחמה צווישען איהם מיט דער נאטור, וועלכע ער פיהרט מיט די הילפע פון זיינע פערשטענדליכע (?) פעהיגקייטען און שטרעבט שטענדיג דערצו דאס ער זאל זיעגען די נאטור קרעפטע, אום די מענשהייט זאל זיך בענוצען מיט זיי פאר איהר געברויך, אלזא זעהען מיר (!), אז דאס ל ע ב ע נ ס פ ע ר ז א ר ג איז דער ערשטער טריט צו קולטור (זייטע 6). אדער: „דער היפך פון געוויקסשפייז האט ד א ס ע ר נ ע ה ר ע ן ז י ך פון פלייש געווירקט שלעכט אויפ'ן מענשען און זיין גייסטיגע ערציהונג“ (זייטע 33), אדער (זייטע 71): „נאך היינט אורטהיילען מיר דעם גייסטליכען (!) שטאנד פון א מענשען נאך דעם געניט זיין (?) צו בע־נוצען זיך ביי רעדען מיט הענד“. — אויף זייטע 29 געפינט דער לעזער די דאזיגע ליכטיגע רייד: „כל זמן דער מענש האט זיך בענוגען בלויז מיט די פרוכט פון די ווילדע געוויקסע האט ניט געקענט זיין קיין רעדע פון קולטור, נאר ערשט דאן, ווען זארגענדיג, וועגען דעם צוקונפט (?!) האט דער מענש פונקט ווי די טהירען מיט זייער אינסטינקט זיך בעזארגט צו פערבעהאלטען די געוויקסע וועלכע וואכסען נאר א געוויסע צייט אין יאהר, אויף דער צייט ווען זיי וואכסען ניט און אזוי נאכהער ביס־לעכווייז דערפון ערקלערט צו פערגראבען אין דר'ערד פרוכטבארע קער־נער און ווארטען ביז זיי וועלען צייטיג ווערען האט זיך דאמאלסט גע־לעגט דער גרונד אויף וועלכען עס שטעהט די היינטיגע קולטור“.

דאס צווייטע ביכיל פון פערלאג „די געשיכטע פון דער מענש־ליכע ענטוויקעלונג“ איז א איבערזעצונג פון א איבערזעצונג. שטרייסלער האט פערפאסט א מיטעלמעסיג ביכיל אין דייטש, איז געקומען א רו־סישער חכם און האט דאס איבערזעצט אין רוסיש. א. ברעסלער האט דעם חכם שטארק מקנא געווען, און, אזוי ווי ער קען קיין דייטש ניט, האט ער שוין פון רוסישען איבערזעצט אין זשארגאן. דאס הייסט, ער האט א שלעכטען מלבוש'ל צום צווייטען מאל איבערגעניצעוועט פאר'ן יודישען לעזער. א. ברעסלער קען מן הסתם קיין דייטש ניט, נאר ווען ער וואלט געוואוסט, אז ער קען קיין יודיש אויך ניט, וואלט ער אפשר זיך גע־נומען פאר א ניצליכערע ארבייט.

דאס ערשטע ביכיל פון „פראגרעס“ הייסט: „שטיינער וואס פאלען פון הימעל“ פון ב. פ. אין קורצען קאטאלאג, וואס „פראגרעס“ גיט דעם לעזער, דערגעהען מיר דאס ב. פ. איז פייגענבוים. פארוואס גראדע האט מען אויסגעקליבען אזא טהעמא, ווייס איך ניט. מען קען מיינען, אז אין די ליטווישע גאסען פאלען כמעט אלע וואך שטיינער (מעטעאריטען) פון הימעל. און אפשר האבען די פראגרעסלייט געהאט גאר א'נ'אנדער מיין? פאר פייגענבוים'ס ארטיקעל, וואס דרוקען זיך אין די אמעריקאנישע צייטונגען, איז מען ניט מחויב צו צאהלען, מען קען דערביי מאכען ניט קיין שלעכט עסק'ל...

איבריגענס, קיין גרויסע מציאה האבען זיי ניט געחאפט. דען אפילו פייגענבוים'ס ביכיל איז בעסער אויפגעשריבען פאר ברעסלער'ס (ערנער פאר ברעסלערן קען מען דאך, דאכט זיך, ניט שרייבען) פונ־דעסטוועגען איז דאס ביכיל זעהר שוואך. א גענויע פערשטענדליכע ערקלערונג קריגט דער לעזער ניט, ער דערנעהט נור א פאר וואונדער־בארע מעשה'ליך און הערט עפיס א שפאגעל נייע ווארט: „קאסמישער וואלקען“, קלערער ווערט אבער איהם ניט אין מח. א פראבע פון פיי־גענבוים'ס קלארע שפראכע קען מען געפינען אויף זייטע 24: אין אמת'ן איז קיין הימעל ווי די מענשען שטעלען זיך פאר ניטא. דאס בלויע, וואס מיר זעהען, איז ניט מעהר ווי דער קאליאר פון דער לופט. די ליכטשטראהלען, ווען זיי געהען דורך די לופט, ב ר ע כ ע ן זיך פונקט אויף אזא ארט ווי די ליכטשטראהלען וואס ש ל א ג ע ן ז י ך אב אן א בלויען קאליאר, דעריבער מאכען זיי אויפ'ן וועג דעמזעלבען איינדרוק, ווי א בלויער קאליאר. די בלויקייט זעהען מיר נאך אויף ד ע ם ע נ ד פ ו ן ד ע ר ו ו י י ט ק י י ט וואס אונזער זעהקראפטקען דערגרייכען (ניט דא איז דער פלאץ דאס צובעווייזען און דאס צודערקלערען)“. פייגענבוים איז אבער פיעל מעהר מסוגל צו שרייבען פאר'ן פאלק, ווי ברעסלער. לויט איך געדענק האט ער געשריבען א סך בעסערע פאפולערע זאכען, און ווען „דער פראגרעס“ האט שוין זוכה געווען מן ההפקר, דרוקט שוין יא אב אמעריקאנישע ארטיקלען, פאר וואס האט ער ניט אויסגעקליבען א

בעסערע ארבייט פון פייגענבוים'ס פעדער ? נאר דער תירוץ איז פשוט די „פראגרעסלייט" זענען ניט די ריכטיגע מענשען הערויסצוגעבען א פאפולערוויסענשאפטליכע ליטעראטור פאר'ן יודישען פאלק : פרעגט זיי בחרם, וואס מען דארף און ווי מען דארף דאס טהון.

דאס דריטע ביכיל פון „פראגרעס" איז „דער בלינדער מוזיקאנט" פון קאראלענקא. איבערזעצט פון רוסיש, איבערגעדרוקט (מן הסתם) פון א אמעריקאנישען בלאט.

דער געדאנק ארויסצוגעבען קאראלענקאס פראכטפאלעס ווערק פאר אונזער פראסטען לעזער איז א אויסגעצייכענטער. דאס ווערק האט אין זיך א סך ריינע הויכע פאעזיע, דערצו האט עס א גרויסען וויסענשאפטליכען אינטערעס, ווייל עס זוכט פונאנדערצוגליעדערן די נשמה פון א מענשען, וואס איז געבארען געווארען מיט איין חוש ווייניגער, ווי אנדערע מענשען. קאראלענקאס בוך איז גלייכצייטיג א פאפולערוויסענשאפטליכעס ווערק.

צום אונגליק אבער איז די איבערזעצונג זעהר ניט געלונגען. זי איז ארויס טרוקען און אהן שום גלאנץ פאעזיע, דערצו קאסט זי נאך צו טהייער, אז דאס פאלק זאל דאס קענען קויפען. 35 קאפ. פאר א איבערגעדרוקט ביכיל פון 106 זייטען אויף שלעכטען פאפיער מיט דרוקפעהלער אויף איטליכער דריטער שורה איז צו טהייער.

נאר לאמיר אוועקלייגען די „פראגרעס-לייט" אן א זייט. זיי אינטערעסירען אונז ניט מעהר. דאס, וואס זיי זאגען צו, ווע‏לען זיי האלטען. אין אמעריקא איז גענוג אנגעדרוקט, אז מען זאל דאס קענען איבערדרוקען. פאר דרוקפעהלערן האבען זיי קיין מורא ניט, פאקפאפיער פעהלט גאט צו דאנקען ניט, און די טייערע פרייזען, וואס זיי שטעלען ווע‏לען ברייגגען דערצו, אז מען וועט זיי סיי ווי סיי ניט קויפען. עס איז מעהר ניט א רחמנות, וואס מענשען האבען זיך גענומען ניט פאר זייער עסק און פערליערען אומזיסט צייט און געלד. איין ראטונעק איז נור דא פאר די פראגרעס-לייט : איבערצוגעבען זייער פערלאג אין בעסערע הענד, גוטע ליטעראר‏ישע קרעפטען און ניט זשאלעווען קיין געלד פאר אריגינעלע וויסענשאפטליכע ארבייטען פאר'ן פאלק.

די פראגע צו געבען ריכטיגע וויסענשאפטליכע פארשטעלונגען דעם יודישען פאלק איז איינע פון די שווערסטע.

געבען פאפולערע ליטעראטור איבער נאטורוויסענשאפטען איז כמעט אונמעגליך, ווייל יעדע וויסענשאפט קען זיין פאפולער ביז צו א געוויסער גרעניץ, ווייטער פון דער גרעניץ מוז מען שוין לערנען. דאס הויפט-אומגליק, פארוואס־מען קען די יודען ניט געבען קיין וויסענשאפטליכע ביכליך, בעשטעהט אין דעם, וואס אונזער פאלק האט ניט די אייראפעאישע שולבילדונג. אין חדר, די יודישע פאלקסשולע, דערגעהט דאס קינד ניט קיין זאך וואס האט א שייכות צו דער נאטור. ער זעהט קיין נאטורערשיינונגען ניט אום זיך, און אויב ער זעהט וואס, דערקלערט איהם דאס קיינער ניט. פאפולערוויסענשאפטליכע ליטעראטור מוז זיין געבויט אויף דער שולבילדונג, די פאלקסשולע איז דער פונדאמענט אויף וועלכען זי בויט איהר בנין. ווי שוואך עס איז ניט די בילדונג אין דער פאלקסשולע ביי אנדערע פעלקער, קריגט פארט דאס קינד א קליינע פארשטעלונג פון באטאניק, זאאלאגיע, מינעראלאגיע, פיזיק און חעמיע, איך רייד שוין ניט פון אנדערע זאכען. אין שול ווייזט מען איהם אלערליי מעטאלען, פלאנצען, ער זעהט בילדער פון פערשיעדענע היות, ער ווערט בעקאנט מיט דעם בנין פון א מאשינע א.ז.וו. דעריבער איז שפעטער מעגליך די פעהיגערע פון פאלק צו בילדען מיט פאפולערער ליטעראטור.

ביי יודען איז דאס אונמעגליך. איך מיין, אז די וואס ווע‏לען איצט בילדען דאס פאלק זאלען אוועקלייגען אן זייט די פאפולערע ליטעראטור, וואס בעשעפטיגט זיך מיט נאטורוויסענשאפטען און זעהן, ערשטענס צו רעפארמירען די חדרים, מאכען זיי אייראפעאישער אין דעם זין ווי מיר האבען אויבען גערעדט און צווייטענס, גרינדען אווענדשולען, שבת-שולען, האלטען פארלעזונגען פאר'ן פאלק מיט דער הילף פון בילדער-קארטען, פפלאנצען, מעטאלען א.ז.וו.

די פאפולערע נאטורוויסענשאפטליכע לימעראטור וועט אונז היינט ק י י ן נ ו צ ע ן ניט ברייגגען. עס איז' ארויסגעווארפענע ארבייט. קיי‏נער לייענט זי ניט, און דער וואס לעזט זי פערשטעהט זי ניט. אמת, אז מען וואלט פארלייענען מיט די נייטהיגע בעווייזמאטעריאלען, וואלט דאס ברייגגען נוצען. קיין פערלאג אבער קען מען נאך אויף דעם ניט גרינדען.

איך מיין, דאס די פאפולערע ליטעראטור דארף זיך געהמען צו אנדערע ארבייטען. זי דארף בויען אויף די קענטניסען, וואס דער יונגיל האט געקראגען פון חדר. דער יודישער־הדר גיט אייך בילדונג, נאר די בילדונג איז א מאראליש-רעליגיעזע, אויסער דעם גיט זי שוואכע־קענטניסע פון דער העברעאישער שפראכע מיט דער אלטער העברעאישער ליטעראטור. אלע ביכליך, וואס מאכען לייכטער צו פערשטעהן פראגען פון מאראל, פון רעליגיאן א. ד. גל. ווע‏לען אריין אין פאלק, ווע‏לען ווערען געלעזען און מען וועט זיי פערשטעהן. א גרויסע וויכטיגקייט וואלטען געקראגען וויסענשאפטליכע ביכער איבער די ביבלישע צייט, איבער די עטוויקלונג פון נביאות ביי יודען, איבער איטליכען נביא בעזונדער א.ז.וו.; לעבענסבעשרייבונגען פון מענשען, וואס שטעהען נאהענט צו די צייטען פון אונזער חז"ל, וואלטען געקענט ברייגגען א גרויסען נוצען, זיי וואלטען ענטוויקעלט דאס היסטארישע געפיהל פון לעזער, זיי וואלטען געוויזען ווי עהנליך זענען די אינטערעסען פון אלע גרויסע מענשען אין געוויסע צייטען.

די ביאגראפיע פון סאקראטעס (הערויסגעגעבען, פון גאסעלניק) איז נייטהיג. דאס וואס פראגרעס קלייבט זיך ארויסצוגעבען דארווינ'ס ביאגראפיע איז א אומזיסטע ארבייט. דאס פאלק וועט דאס ניט פערשטעהען.

נאר אויסערדעם וואס דאס פאלק טרעט אריין אין לעבען מיט די שוואכע קענטניסען פון חדר, אויף וועלכע מען קען מיט נוצען ווייטער בויען, איז דאס פאלק קיין קינד ניט. א טהייל פון פאלק געהערט צו אלע צייטען צו געוויסע פארטייען. איטליכע פארטיי אבער טראגט מיט זיך א סך לעבענספראגען, האט זיך איהר בילדונג, וועלכע זי פערברייטערט צווישען איהרע אנהענגער, און בילדעט זיי אויס דורך דעם.

אויף דער בילדונג, וואס די פארטיי גיט דעם פאלק, קען ווייטער בויען די פאפולערע ליטעראטור. עס זענען דא זאכען, וואס דאס לעבען טייטשט איין בעסער ווי יעדער חדר. א פראסטער ארבייטער דארף ניט לערנען פאליטישע עקאנאמיע, אום צו פערשטעהן, דאס זיך גוט אויסשלאפען איז נייטהיג פאר'ן פאבריקאנטען ניט ווייניגער ווי פאר איהם אליין און דאס דער היינטיגער ארבייטער איז אויך א מין לעבענדיגע מאשינע א. ז. וו. דער פראסטער ציוניסט פערשטעהט, אז די מענשהייט זארגט פאר איהם זעהר ווייניג, אז לעבען פריי ווי א נאציאן איז בעסער און געזונדער, ווי צו זיין נע־ונד, ער ווייס דאס דער אנטיסעמיטיזם איז א איבינע פראגע, כל זמן יודען ווע‏לען זיין אין גלות, אז זיין לאגע מוז ערגער, ווען עס וועט אלץ מעהר וואקסען די קאנקורענץ.

די פאפולערע ליטעראטור, אויב זי וויל אז דאס פאלק זאל זי פערשטעהען, מוז זיך סטארען צו ענטפערען דעם לעזער אויף די לעבענספראגען, וואס אינטערעסירען איהם, און פון וועלכער ער האט שוין א ידיעה ניט לערנענדיג אין א חדר.

אויסערדעם דארף מען ניט פערגעסען, אז דאס פאלק בעשטעהט פון מענשען, וואס האבען ווייבער, קינדער, לעבען אין שלעכטע וואהנונגען, ליידען פון קראנקהייטען און גיבען אוועק א טהייל פון זייער פערדיענסט דעם דאקטאר און דעם פעלשער, דעריבער זענען פאר זיי וויכטיג און אינטערעסאנט אלע ביכער, וואס קענען האבען א שייכות צו זייער פאמיליען־לעבען און צו זייער אייגענער און זייערע קינדערס געזונדהייט.

ד״ר גאטליעב׳ס אויסגאבען וועגען פערשיעדענע היגיענישע פראגען זענען דעריבער זעהר ניצליך און וואלטען נאך געווען א סך ניצליכער, ווען אנשטאט צו געבען מעדיצינישע קענטניסע, וואלט ער מיט דעם לעזער געפיהרט א טיעפערען שמועס וועגען לופט, וואסער און ליכטיגקייט און וואס פאר א שייכות זיי האבען צו דער מענשליכער געזונדהייט, ניט ווי א העמיקער נאר ווי א היגיעניסט. מען דארף ניט פערגעסען די ערציהונג פון אונזער פאלק, מען טאר ניט פערגעסען אן הדר אונזערן, מען מוז האבען א ברייטען פרייען בליק אויף די לעבענסאינטערעסען פון פאלק, אום מען זאל קענען שאפען א גוטע פאפולערע ליטעראטור פאר דעם יודישען לעזער, אום מען זאל טרעפען צו געבען דאס וואס ער איז בכח צו בענעהמען. ניט קאטיק און ברעסלער, ניט גאסעלניק, ניט דער פערלאג „פראגרעס" וועט דאס אונז געבען. אום צו שאפען די נאציאנאלע ארבייט פון פאלקסערציהונג, מוזען זיך נור נעמען דערצו די בעסטע פון פאלק, און אלע צוזאמען.

אויסערדעם איז נאך דער פעהלער פון אלע די פריהערדיגע הערויסגעבער, דאס זיי האבען ווייניג פערשטאנען צו שעצען די נאציאנאלע זייטען פון יודישען לעבען. עס איז מערקווירדיג, ווי זיי האבען האלד איבערזעצונגען. זיי פערשטעהען ניט, דאס פאפולערע ליטעראטור פאר׳ן פאלק (עס איז דא אויך פאר געבילדעטע אזא ליטעראטור, ווי העלמהאלץ׳ס, ווירהאוו׳ס, קאהן׳ס ווערקע א.ז.וו.) מוזען זיין אריגינעלע ארבייטען, בעזונדערע פאר יודען, וועלכע האבען אנשטאט א פאלקסשולע דעם הדר פאר זיך. „די געשיכטע פון א שטיקיל ברויט", וואס א פראנצויז האט געשריבען פאר זיין פאלק וועלכעס האט געענדיגט א שולע, אייביג געלעבט ארום פעלדער און גערטנער, נעבען מאשינען און עלעקטריציטעט, קען ניט ווערען איבערזעצט פאר דעם יודען, וואס קען נור מעביר זיין די סדרה, עטליכע דינים פון היי־אדס און איינמאכען ציצית.— ווילען מיר שוין האבען א פאפולערע ליטעראטור, מוזען מיר זי אליין שאפען, אליין פערפאסען. די איבערזעצונגען וועלען אונז ווייניג נוצען בריינגען.

די פראגע וועגען פאפולערע ליטעראטור איז איינע פון די שווערסטע. דער ציוניזם, וואס וויל בילדען דאס פאלק, מוז זיך מיט איהר בעשעפטיגען. מיט דער צייט וועט זי ווערען איינע פון די ברענעדיגע פראגען. דען פעלקער, ווי די דייטשען, א סך געבילדעטער פאר אונז געבען אוים אויף פאלקסבילדונג דורך פאפולערע ביכער גרויסע סומען געלד, ווי ווייט מעהר דארף דאס אינטערעסירען אונז, וואס האבען נאך אפילו ניט דאס צעהנטעל, וואס די דייטשען פערמאגען אין בילדונג.

דערוויילע אבער ליגען די פאפולערע אויסגאבען אין די הענד פון מענשען, וואס ווילען אפשר גוט׳ס דעם פאלק, ווייסען אבער ניט ווי זיך צו נעהמען דערפאר.—

בַּעַל־מַחְשָׁבוֹת

ליטעראַרישע נייעס.

— די טעג איז ארויס פון דרוק אין דער רוסישער שפראך א זאמעלבוך פון ליטעראטור און קונסט אונטער דעם נאמען „הילף פאר די הונגערענדע יודען", „אין וועלכען עס האבען אנטהייל גענומען בערימטע אייראפעאישע שריפטשטעלער, קינסטלער און געלעהרטע: עמיל זאלא, געארג בראנדעס, מאקס נארדוי, אקאדעמיק יאנזשול, פראפעסאר טשופוראוו, פראפ. בוזעסקול פראפ. טשיטשערין, פראפ. טימיריאזעוו, פראפ. מ. קאוואליעווסקי, פראפ. פ. נאוואנאראדצעוו, פ. סטרובע, פראפ. סעטשענאוו, פ. אבנינסקי, פראפ. בולגאקאוו, פראפ. געריע, פראפ. סטאראזשענקא, פראפ. מעטשניקאוו, פראפ. טוגאן־בארא[נ]אווסקי און נאך אנדערע.

דעם בעלעטריסטישען טהייל האבען געשריבען: קאראלענקא, גארין, מעלשין, ווערעסאיעוו, מאקסים גארקי און נאך אנדערע.

אין דעם קינסטלערישען טהייל זענען דא בילדער פון די בערי[המ]טעסטע רוסישע קינסטלער: רעפין, סעראוו, פאלענאוו, לעוויטאן, פאסטערנאק, ארחיפאוו, איוואנאוו און פערעפליאטשוקאוו.

דאס זאמעלבוך איז הערויסגעגעבען געווארען פון איין מאס־קווער פעריין, אום צו העלפען די יודען אין בעסאראביען און אין דרום־רוסלאנד, וועלכע לעבען איבער שוין דאס דריטע הונגעריאהר.

— אין בערן איז געגרינדעט געווארען איין פעריין פון רוסיש־יודישע סטודענטען ארויסצוגעבען פאפולער־וויסענשאפטליכע ביכליך אין זשארגאן.

נדבות:

פיר בריסקער נשרפים:

פון ה׳ פייוויש לעווי — קלארעווקא, 1 ר״כ.

פיר די הונגערליידענדע אין בעססעראביען:

פון ה׳ פייוויש לעווי — קלארעווקא, 50 ק״פ.

בריעפקאסטען דער אדמיניסטראציאן.

נומ׳ 3786 — מיראפאל: איהר האט נאך צוצוצאהלען ביז ענדע יאהר 1 ר״כ.

ה׳ מ. א. שוו—מן בעראנאווקא: קוים האט איהר אונז נישט געשריבען האבען מיר דאך נישט געקענט וויסען וואס ביי אייך איז „דער עיקר" און וואס איין — תפל. און די סומע געלד איז נישט געווען גענוג אויףביידע צוזאמען. איבערהויפט איז דאס נישט מעהר ווי דקדוקי עניות.— דער ס׳ „אגרת תימן" פעהלט לע״ע; שרייבט וואס צו טהון מיט די 40 ק׳.

להאגדה הציונית בסטאלבצי: די חוברת ח׳ פון „בירוניקה" פעהלט אונז יעצט גראדע.

נ׳ 4480 — מיר האבען אייך איין 2־טען מאל געשיקט דעם נ׳ 18; פאר וואס איהר ערהאלט נישט — ווייסען מיר נישט.

Verlag „Achiasaf". Verantwortlicher Red. M. Berkowicz. — Herausgeber u. Buchdrucker Josef Fischer Kraka.

פרייליגען און דאמען

קענען זיך אויסלערנען גוט שניידען און נייהען אין א קורצע צייט דורך בריעף אין זארגאן, רוסיש אין דייטש. די מעטאָדע איז די בעסטע און די גרינגסטע. אפילו 12 יעהריגע מעדכען קענען זיך גוט אויסלערנען, ניט זוימט און פרעגט אן ביי:

Варшава, Госпожѣ Бертѣ Найдичъ

שפיגעל־פאבריק

ל. אידעלזאק, ווארשא

רימארסקא נו׳ 10

עמפפעהלט זיין גראָססעס לאַגער פאָן פערשיעדענע שפיגעל, שפיגעלגלאס, טרעמאשפיגעל אז״וו.

פערקויף ענגרא עט דעטאַיל.

מיין מאַנופאַקטור־דעטאַיל־געשעפט פון פערשיעדענע מאָסקויער און לאָדזער וואָלענע און בוימוואָלענע ווי אויך ווייסוואַרען האבע פון 8-טען יולי איבערטראגען אויף דער דזיקא שטראסע נו׳ 9 עקע פאוויא, און עמפפעהלע מיינע געעהרטע קונדשאפט איין רייכעס לאַגער און צו ביליגסטען פרייזען.

האָכאַכטונגספאָל זעליג קרעמער, דזיקא 9 עקע פאוויא.

נייעם!! נייעם.!

ברוכבענדער עלעקטרא־גאַל־וואנישע היילען גרינדליך נאך קורצען געברויך, ווי עס איז איבערציינט געוואָרען, אז נאך 3 מאָנאטליכען טראגען, ווירד דער ברוך פאָללשטענדיג אויסגעהיילט. פרייז פאָן איינער זייטע 6 רובל, צווייזייטיג 10 רובל. בויכבינדען פיר פרויען, עלאסטישע זאקען פיר געשוואָלענע פיס, אונד פערשיעדענע אנדערע כירורגישע ארטיקלען — צו בעקומען נור ביים אפטישען־כירורגישען געשעפט אונטער דער פירמא: אלעקסאנדער סענאטאָרסקא 22 ווארשוי.

אדרעססע:

„АЛЕКСАНДРЪ“
Сенаторская ул. № 22,
. Варшава.

דא עס האט זיך געציינט דאס מען מאכט נאך דיעזע ברוכבענדער ביטען מיר אויפמערקזאם צו זיין אויף די אָריגינעלע מיטין סטעמפעל פאָן אונזער פירמע.

מי שיש לו למכור

„השלח“ כרך ג׳ .III וכרך ה׳ .V

יפנה אלינו ונשלם לו מחירו.

חברת אחיאסף.

יצא לאור ונשלח להחותמים

„הדור“ Nr. 26

וזה תכן עניניו:

והמשכילים יזהירו!	ל. סליצאן.
בארצות המערב. כד.	ש. ב״ד.
במכתבי העתים.	Z.
השקפה על דברי המדינות.	
מאורעות ומעשים.	
אנשים וספרים: פרידריך ניעטצשע. ו.	ש. צ. זעצער.
היהודים בספרות הצרפתית .I א-ג.	א. ליודוויפול.
הזבובים (שיר).	אפרים פיקסאן.
משני עברי דלת (ציור).	י״ל פרץ.
ליבוש בולגר (סוף).	יהודה שטיינבערג.
ספר הקבצנים. ספור המעשה. ב-ג.	מענדעלי מוכר ספרים

לחותמינו ולסוכנינו הנכבדים!

עם הגליון הזה, נו׳ 26, כלה זמן החתימה לאלה אשר חתמו על „הדור“ לחצי שנה מראשית שנת 1901 או לרבע שנה מראשון לח׳ אפריל, ומתכבדים אנחנו לבקש למהר לחדש את החתימה למען נוכל להוסיף לשלוח את העלים, עלה אחר עלה, שבוע בשבוע בלי הפסק.

הננו מבקשים את קוראינו לשים לב ל„ספור־המעשה“ אשר החלנו להדפיס בגליון 25 בשם

ספר הקבצנים

(נ׳ כפופה)

מאת

מענדעלי מוכר־ספרים.

עוד דברים רבים טובים מאד כתובים ביד סופרים נודעים לשם וביד סופרים חדשים בעלי כשרון נמצאים תחת ידינו לתת לקוראינו בגליונות „הדור“ הבאים.

„הדור“ הולך ומתפתח, והתקוה הטובה שהקהל־הקורא יכיר פעלנו, היא הנותנת לנו כח ועוז ללכת הלאה בדרך אשר סללנו לנו: „על ידי הטוב — רגש וטעם בשביל הטוב“.

לכל החותמים החדשים אשר יתנו את ידם לנו מראשית הרבע הבא נשלח את התחלת הספור

„ספר־הקבצנים“

אם יביעו את חפצם זה, חנם אין כסף.

כן מתכבדים אנחנו להעיר את אזן החותמים על ה„הנחה“ להותמי „הדור“ ו„השלח“ אשר עושה חברת „אחיאסף“ על רבים מספריה.

תנאי החתימה: באוסטריה־אונגריה: לשנה 14 קראָנען, לחצי שנה 7 קראָנען, לרבע שנה 3,50 קראָנען. ברוסיה: לשנה 6 רו״כ, לחצי שנה 3 רו״כ, לרבע שנה 1,50. באשכנז לשנה 12 מאַרק, באנגליה לשנה 12 שילינג. בשאר ארצות לשנה 17 פרנק. בארץ ישראל לשנה 15 פראַנק.

להחותמים על „הדור“ ו„השלח“ ביחד, יוזל המחיר בשני ר״כ

והיה המחיר: לשנה 10 ר׳, לחצי שנה 5 ר׳, לרבע שנה 2,50.

Издательство „АХІАСАФЪ“, Варава.

געזעללשאפט „כרמל“, ווארשא

פערקויף פון נאטירליכען וויין און קאניאק

וועלכע ווערען אויסגעארבעט אין בּאראן ראטהשילד'ס

וויינקעלערען אין די יודישע קאלאניעס אין ארץ ישראל.

גאָלד-מעדאל פאריז 1900

אבטהיילונג פיר זיד-רוסלאַנד אין אדעסא.

די מארקע איז בעשטעטיגט
פון דער רוסישער רעגירונג.

לבעלי בריתי לזכרון תמיד!!!

אדריסתי היא רק בת ג' מלים:

Я. Нейдичъ Варщава.

מ. א. טאגער, פעטערבורג.
נעהמט אויף אויפטרעגע צו קויפען און פערקויפען פערשיעדענע וואַרען און אויך פרישע פרוכטען.
אדרעס:
М. О. Тагеръ С. Петербургъ, Коломенская 23.

צוקערניע ש. שפינעלנלאז

ווארשא, נאלעווקי Nr. 10

(פארמאלס איגעלזאָהן) וועלכע עקזיסטירט זייט 18 יאהר. פון דעד־ציים און זייט איך האב זי איבערגענומען אונטער מיינע אויפזיכט האָב איך פיעל פערבעססערונגען איינגעארדענט. רייך, כשר, בילין, בעשטעלונגען ווערען פינקטליך אויסגעפיהרט, תיער און אויף דער פראָווינץ. פיעלע ראנקען בריעפליך אויך מינדליך.
די צוקערניע בעזיצט 24 צייטונגען צום לעזען.

!!מעבלירטע צימּמער!!

מוסטערהאפט זויבער און בעקוועם איינגעאָרדענט, אים פרייזע פון .50 .60, .75 ,90 ,1.25 ,1.50 ביז 2 רו"כ א טאָג, באדע-צימּמער (וואננעס), גאז-בעלייכטונג, רעעלע בעהאנדלונג און פינקטליכע בעדיענונג. מיטטאָגע פרישע און שמאַקהאפטע פון 35 קאָפּ. אן, סאמאָווארען א 10 קאָפּ.

ה. דוואָרעצקי, סט.-יערסקא נו' 34.

Меблированныя комнаты
Х. М. Дворецкаго, Варшава
Св. Георгія 34.

ספּעציעל גראַוויר און התימות גוט און בילּיג פערפערטיגט

М. А. СЛОБОДСКІЙ

Варшава, Гусья 5.

איך שיק אויך פר. פאסטנאכנאהמע.

דאנטיסט

בערלין-קרופיצקי, ווארשא

נאלעווקי נו' 7

ספּעציאַליטעט-קינסטליכע צאָהנע קאראַנען און בריקען ארבייט (אָהנע גומען).

!!רעפּערירט אין 2 שטונדען!!

אויפמערקזאם!!!

איך לערען בריעפליך אויך פערזענליך כעמישע ארטיקלען מיט וועלכע פון יעדער פון זיי קען מען פיין עקסעסטירען, פאָ־רערט גאנץ וויניג קאפיטאל; אויך גיב איך איין אַגענטורע פון א וויכטיג ארטיקעל, אייגענע פאבריקאַציאָן מיט זעהר גוטע קאנריציעס.
אנטווארט מיט רעטור פאָסט.

Варшава, И. Матузону,
Дѣльная 18.

אהוב את המלאכה

אלע סארטען שפיגעל - מאַכען גרינדליך לערנט אויס דורך בריעפע

דער 25 יעהריגער פראקטיקאנט אין די שפיגעלפאבריקאציאן

Юдка Вейнблятъ
Варшава, Слизская 22.

☞ ВНИМАНІЮ ЮВЕЛИРОВЪ!!! ☜

Англійскія пружинки для вырѣзки металловъ, напильники и надфайля разныхъ нумеровъ и сортовъ, по самымъ умѣреннымъ цѣнамъ. Высылаю наложеннымъ платежемъ. **Л. Бреславъ, Варшава, Дикая 7** у г. Рапопорта.

ניי ערעפענעטעס

האטעל „РОССІЯ“ ווארשא

נאַוואָליפּקי נו' 8

עלעגאַנטע צימער פון 60 קאָפּ. און טייערער. באדעצימער, טעלעפאָן, כשר'ה קיכע, קאָנדיטעריי.

וואונדערליך ביליג! ☜ ☞ א זעלטענער צופאל!

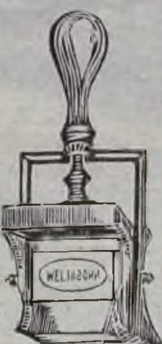

עהדער אָנצוקלאפען אויפ'ן טהיר א וויזיט קארטע איז גלייכער צו בעשטעלען פיר זיך פאר א גאנץ ביליגע פרייז א נעגראווירטע מעשענע בלעטעל, מיט נאָמען און פאמיליע, פיין געארבעט, און בעדעקט מיט שווארצע עמאליע — די גרייס 17 סאנטים. × 6 סאנט. קאסט איבעראַל 3 רו'כ און ביי מיר 1·15 מיט צושטעלען צו הויזע. די פרייזען פון מיינע קאָאוטשוק-סטעמפלען זענען אויסער קאָנקורענץ: ניקלירטעם שרייב גיצייג מיט א קאָאוטשוק סטעמפעל מיט'ן נאָמען און פאַמיליע, סטעמפעל אויף ליאַק מיט 2 בוכשטאבען, פעדער, בליישטיפט 75 ק. מיט פאָרטאָ, אהן פאָרטא 40 ק., די וואָס בעשטעלען 5 שטיק מיט איין מאָל צאָלען מעהר נישט צו 50 קאָפּ. מיט פאָרטא. בעשטעלונגען, געגען האנד-געלד פר. נאָכנאמע.

אדרעס: ווארשא רימאַרסקאַ 3, וועליקסאָהן. — אגענטען ווערדען געזוכט!

ערעפנעט

מיט דעם גרעסטען קאמפארט און היגיעניש איינגעריכטעט

☞ איין נייע זאלל פיר התונות און בעלער ☜

אונטערן נאמען „NOWA HARMONIA“

אין ווארשא גרזיבאוווסקא Nr. 11 טעלעפאָן Nr. 1443

אַלס אמת'ע פאבלייטע אין דיזער כראנזשע, נאָך לאנגיאָהריגען פראַקטיק ביי דער פיהרונג פון איין זאָלכער זאַלל אויף דלוגא שטר. Nr. 12 טעלעפאָן Nr. 1374 קענען מיר זיך דרייסט דעם געעהרטען פובליקום עמפּ־פעהלען אז די סעודות און בעללער וועלכע ווערדען אין אונזערעם נייעם לאָ־קאל געמאכט וועלען ענטשפרעכען דען העכסטען וואונשען און דעם גוסט דעס געעהרטען פובליקום. ווי ביז אהער זאָ אויך פון נון ווייטער נעמען וויר אַן בעשטעלונגען היזיגע און פון דער פראָווינץ. וויר עמפּפעהלען זיך דער ריקזיכט דעם געעהרטען פובליקומ'ס און פערבלייבען אכטונגספאָלל

BRACIA IGALSOHN.

אנמערקונג. קיינע קאנדיטארייען בעזיצען וויר ניט, וויר נעמען אָן בעשטעלונגען נור אויף דעם איט מינדליך, בריעליך אדער אויך פער טעלעפאָן „Nowa Harmonia“ נומר 1443 אדער Nouveaute נומר 1374.

פולווער Aragac (אראגאַק).

אויס קאווקאַזער געוויקסען, איין מיטעל צו פערטילגען פליגען, מאללען, קאראלוהעס, פליי און אנדערע ווערם.

פערקויף אין אלען אפּאָטהעק-מאגאַזינען. פרייז 60 30 און 15 ק.

ווייל עס גיבט פילע געפעלשטע און נאָכגעמאכטע, דאריבער זאל מען מערקען אויף דער עטיקעטע מיט איין בארג פון 2 שפיצען די אויפשריפטען: „די עטיקעטע איז בעשטעטיגט דורך דעם דעפארטאמענט פיר האנדעל און אינדוסטריע“

אויסשליסליכער פערקויף אויף פראווינץ פוילען אין דער אקציען-געזעלשאפט פיר חעמישע און אפּאָטהעקער אויסארבייטונגען פון

הענריק וועלט. ווארשא, פרזעיאזד 5, אייגענעם הויז. טעלעפאָן נו' 1059.